

АНАЛИЗ

на проучване на тема: „Развитието на туризма и възможностите за устойчиво развитие на община Стамболово“

с. Стамболово

2023 г.

Проект № BG05SFOP001-2.025-0026 „Партньорството на гражданите с местните власти, предпоставка за прилагането на принципите на прозрачност, откритост и ефективност на публичните политики за устойчиво развитие на територията”, финансиран от Оперативна програма „Добро управление”

Съдържание

1. Общи положения	3
2. Анализ на резултатите от проучването	8
2.1. Анализ на резултатите от анкетата	8
2.2. Анализ на резултатите от фокус групите	34
3. Основни характеристики на територията в областта на туризма	46
3.1. Проблеми и възможни решения при развитието на туризма	47
3.2. Наличие на местни и други ресурси за развитие на туризма	57
Заключение:	63

Този анализ е създаден във връзка с изпълнението на проект № BG05SFOP001-2.025-0026 „Партньорството на гражданите с местните власти, предпоставка за прилагането на принципите на прозрачност, откритост и ефективност на публичните политики за устойчиво развитие на територията“ с бенефициент „Съюз за възстановяване и развитие“ – Хасково и партньор Община Стамболово. Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Добро управление“, съфинансирана от Европейския съюз чрез Европейския социален фонд.

Цялата отговорност за съдържанието на документа се носи от „Съюз за възстановяване и развитие“ – Хасково и при никакви обстоятелства не може да се счита, че този документ отразява официалното становище на Европейския съюз и/или на Управляващия орган на оперативната програма.

1. Общи положения

Целта на настоящата разработка е очертаване на параметрите на устойчивото развитие на туризма и проблемите на местния и регионален туризъм, свързани с него. В идеята за общество с устойчив икономически растеж развитието предполага не само икономическа динамика и растеж, а той трябва да бъде и екологично приемлив. Потребностите на сегашните поколения трябва да се задоволяват така, че да не се поставят под заплаха възможностите на следващите. Устойчивото развитие е концепция за един по-справедлив в социално, икономическо и екологично отношение свят, акцентираща върху неразривната връзка между екология и икономика.

Устойчивостта трябва да се разбира и като способност на системите /екологични, икономически/ да компенсират възникващите колебания и дисбаланси. В течение на повече от две десетилетия понятието „устойчиво развитие“ навлезе в повсеместна употреба, без на практика човечеството да се е справило с проблемите, които предизвикаха неговата поява.

Проведеното проучване целеше да гарантира, че при разработването на местни политики в областта на туризма ще се регистрират и отчетат нуждите на заинтересованите страни, ще се идентифицират местните ресурси на отделните населени места в качеството им на части от една типична селска община решила да развива туристически бизнес. Чрез проучването се

Проект № BG05SFOP001-2.025-0026 „Партньорството на гражданите с местните власти, предпоставка за прилагането на принципите на прозрачност, откритост и ефективност на публичните политики за устойчиво развитие на територията“, финансиран от Оперативна програма „Добро управление“

регистрираха и основните фактори, които оказват своето влияние за развитието на туризма, както на общинско, така и на регионално и на междуобщинско равнище.

Във фокуса на настоящото проучване бе поставено и партньорството в туризма. На базата на събраната информация трябваше да се разбере не само доколко жителите (туристическите обекти) на община Стамболово си взаимодействат по между си и с местните органи на самоуправление, но и как виждат партньорствата си в бъдещото. Освен това беше важно да се разбере доколко от тяхното утвърждаване зависи мотивирането на конкретните инициативи при разработването и реализацията на местните политики в областта на туризма. Най-общо може да се каже, че по принцип респондентите оценяват партньорствата положително, декларират интерес към тяхното създаване и в същото време не се ангажират с инициирането им, с развитието им и с утвърждаването им в областта на туризма. Този парадокс се дължи най-вече на факта, че на този етап всеки предприемач/земеделски производител възприема останалите като конкуренти, а не като партньори, с които може и трябва да се споделят успехи, неуспехи, финансови инвестиции или да се интегрират и развият нови туристически услуги. Индивидуализмът не само битува в разбиранията, но и доминира и определя взаимоотношенията между основните заинтересовани страни.

Друга важна цел на изследването беше да се регистрира отношението на местната власт към прозрачността и отварянето на процеса на вземане на решения с участието на гражданите, наличието на практики и институционално поведение, стимулиращо активното им включване, да се установи нивото на тяхната готовност и капацитет за експериментиране с нови практики, поемането на риск от провал и оползотворяване на наученото за целите на доброто управление. Тази цел беше постигната като се регистрира положително отношение на частните структури ангажирани с туризма към общината и нейната подкрепа. Въпреки добрите взаимоотношения, необходимо е по-сериозно отваряне на общината към бизнеса, земеделските производители и НПО-тата. Само така ще могат да се подкрепят партньорствата със заинтересованите страни и на практика да се реализират повече инициативи и да се постигат по-добри резултати в областта на туризма.

Представителите на бизнеса и социално-икономическите партньори, трябваше да изразят своята готовност за създаването на нови партньорски инициативи в бъдеще, да се анализират съществуващите комуникационни канали и инструменти за взаимодействие с местната власт

Проект № BG05SFOP001-2.025-0026 „Партньорството на гражданите с местните власти, предпоставка за прилагането на принципите на прозрачност, откритост и ефективност на публичните политики за устойчиво развитие на територията”, финансиран от Оперативна програма „Добро управление”

и да се оцени потенциала за въвличане на бизнеса и СИП в процесите на формулиране, изпълнение и мониторинг на местната политика за развитие на туризма.

Периферността на общината, трансграничния характер на нейните населени места, развитието на земеделието и нелошата пътна инфраструктура определят в голяма степен развитието на туризма и неговата положителна насоченост. Тук са налични местни ресурси като: голям брой културни и природни обекти, наличие на голямо количество водоеми, уникални природни характеристики и защитени местности с богато биоразнообразие, новоизградени туристически обекти със сравнително добри условия за пребиване, екологично чиста храна и отлични природо-климатични условия за отглеждане на грозде от което се произвежда вино с чудесни качества. Всички те в единство със заинтересованите страни определят значението и възможностите за развитие на туризма в общината в дългосрочен план. В същото време обезлюдените села със застаряващо население, липсата на разнообразни туристически услуги, липсата на партньорства и обединения, недобрят достъп до различните културни и природни обекти, както и недостига на квалифицирани кадри възпрепятства неговото развитие.

Проучването отчита значението на заинтересованите страни и тяхното влияние при разработването и реализацията на местните политики в областта на туризма, посредством съчетаването на социалните, икономическите и екологичните цели. Засрещането на различните интереси с местния потенциал и тяхното обединяване, ще доведе до по-добри резултати и до по-висока ефективност и ефикасност на вложените ресурси.

От друга страна събраната информация осигури на общинското ръководство отличната възможност да прецени обективно протичащите процеси на територията на общината, като насочи в правилната посока формулирането и прилагането на местните политики в областта на туризма и околната среда, съобразявайки се със степента на обществените нагласи за създаване на партньорства на местно ниво и за тяхното осъществяване в бъдеще.

Проучването събра и конкретни предложения за подобряване развитието на туризма, както и установяването на предпочитаните механизми за вземане на съвместни решения по въпросите, свързани с неговото устойчиво развитие.

Изследването е монографично, тъй като изучава отделни единици от социалните групи на генералната съвкупност. Те бяха избрани типологично (въз основа на поставените проектни

цели и задачи). Прочуването беше насочено към целевите групи на заинтересованите страни, които са:

- Представители на структурите на гражданското общество (НПО, неформални общности, местни лидери и обществено значими личности) с цел оценка на техните нагласи, потребности и капацитет за участие в процеса на инициране, подготовка и мониторинг на местните политики;
- Представители на Общинската администрация и Общинския съвет на община Стамболово;
- Представители на бизнеса и земеделските производители;
- Представители на други значими местни структури и граждани.

Единиците на изследването бяха отделните лица, представители на тези социални групи. Изследването е извадково, като данните са обобщаващи за цялата съвкупност, а именно населението на община Стамболово. Анкетата отразява мнението на изследваната съвкупност по целеви групи.

Проведена бе анкета с 100 човека, на възраст между 18 и 80 години и бяха организирани дискусии в две фокус групи с представители на бизнеса, земеделските производители, НПО, Общинска администрация и Общински съвет и граждани.

Въпросникът беше разработен на базата на предварителния анализ, извършен от Изпълнителя и бе съгласуван и одобрен от Възложителя. При изготвянето на въпросника бяха приложени всички добри практики, целящи избягване на сугестия и събиране на надеждна, пълна и актуална информация от респондентите.

Събирането на данни беше проведено по метода персонална анкета лице в лице по предварително изготвения въпросник, включващ предимно „затворени“ и „полу-затворени“ въпроси и до 5% изцяло „отворени“ въпроси. Дължината на въпросника осигури 20 минутно провеждане на една отделна анкета. По-висока продължителност методически не беше препоръчана, тъй като се свързва със загуба на интерес и концентрация от страна на респондентите.

Анкетъорите бяха инструктирани за използването на методите при анкетиране, особено що се отнася до гарантирането на пълната анонимност на всеки респондент, чиято самоличност и

Проект № BG05SFOP001-2.025-0026 „Партньорството на гражданите с местните власти, предпоставка за прилагането на принципите на прозрачност, откритост и ефективност на публичните политики за устойчиво развитие на територията”, финансиран от Оперативна програма „Добро управление”

отговори не трябва да се разкриват на никого, с изключение на ръководителя на проучването, който получаваше цялата информация. На всички етапи от реализираното проучване се запази необходимата конфиденциалност за лицата, участвали в анкетата и във фокус групите.

Двете фокус-групи се проведоха в Стамболово, но с участници от различни населени места и с различни представители на целевите групи, с цел да се обхванат по-пълно различни практики в областта на туризма. Съгласно утвърдените стандарти за този изследователски метод, всяка фокус-група продължи между 1,5 и 2,5 часа. И двете фокус групи се проведоха в залата на общината, която предлага добри условия за правилно и безпроблемно провеждане на изследването. За всяка от фокус групите беше изготвен и съгласуван с Възложителя предварителен сценарий (гайд) за тяхното провеждане, който включваше:

- Въведение: кратко представяне на целите на дискусиата, правилата и очакваните теми, които се очакваше да бъдат дискутирани.
- Подсещаци въпроси към всяка от темите, които служеха за стимулиране на диалога между участниците и насочването им към важни аспекти на съответната тема, които трябваше да бъдат обсъдени. По-голямата част от тях се задаваха в процеса на дискусиата, която изискваше по-подробен коментар на някои от оценките, твърденията и констатациите.
- Заключителната част не бе формулирана предварително, защото в нея се акцентираше върху темите/въпросите, които участниците определяха като важни в резултат на проведената дискусия. По този начин се потвърждаваше отново преобладаващото мнение за важните обобщения в областта на туризма, развиван на територията на община Стамболово.

Нито един от междинните или окончателни продукти от анкетата не съдържа имената на респондентите. При провеждането на фокус групите бяха направени списъци и снимки на участниците, които се представят на Възложителя като доказателство за тяхното провеждане, но в анализа не се посочват имената на изразителите на различни мнения и становища по темата. По този начин проучването осигури необходимата анонимност.

2. Анализ на резултатите от проучването

Чрез изследване на общественото мнение по въпросите на туризма на територията на община Стамболово се осигури подробна достоверна информация, която характеризира детайлно обществените нагласи на заинтересованите страни, които могат да бъдат използвани от местните и регионалните власти при създаването на средносрочни и дългосрочни политики.

Проучването бе проведено на терен в периода от 11.11.2022 г. до 30.11.2022 г.

2.1. Анализ на резултатите от анкетата

Допитването е направено сред 100 представители на заинтересованите страни. Социално-демографската характеристика на респондентите се разпределя по полов признак, образование, социална принадлежност и месторабота. Така например анкетираните се разпределят по полов признак пропорционално. Това можете да се проследи в Таблица №1.

Таблица №1. Разпределение по пол

		Брой	%
Вие сте:	Мъж	51	51,0%
	Жена	49	49,0%
	Общо:	100	100,0%

Направеният подбор показва, че е спазено съотношението мъже-жени.

Разпределението по образование може да се проследи от данните отразени в Таблица №2.

Таблица №2 Разпределение по образование

		Брой	%
Какво образование притежавате?	Основно и по-ниско	20	20,0%
	Средно	47	47,0%
	Висше	33	33,0%
	Общо:	100	100,0%

Разпределението по образование показва, че има представители от всички посочени групи, като относителният дял на тези с висше образование е по-висок от този на генералната съвкупност, но това е така, защото заетите в туризма са основно с висше образование.

Социалната принадлежност също е различна и отразява представяне на нагласите и оценките на основните заинтересовани страни на територията. При анализа на данните в таблица №3 и таблица №4 може да се заключи, че най-голям процент от анкетираните са гражданите, а останалите респонденти се разпределят в добро съотношение с изключение на земеделските производители, които в генералната съвкупност са по-голям процент. Част от гражданите, не са се определили като земеделски производители, защото не са регистрирани като такива, но

се занимават с животновъдство и със земеделие в собственото си стопанство, тъй като района е изцяло селски и селскостопанските дейности са доминиращи. По този начин те допълват пониския процент на официално регистрираните земеделски производители. Един от анкетираните не е посочил своята социална група, но в таблица №4 са отговорили всички анкетирани. От нея става ясно, че това е предприемач.

Таблица № 3

		Брой	%
Вие сте:	Гражданин	46	46,5%
	Представител на НПО	10	10,1%
	Предприемач	5	5,1%
	Служител в общинската администрация	15	15,2%
	Учител	1	1,0%
	Общински съветник	8	8,1%
	Земеделски производител	14	14,1%
	Общо:	99	100,0%

От посочените данни в двете таблици става ясно, че освен предприемачи, земеделски производители и граждани са анкетирани, както представители на Общинската администрация, така и няколко общински съветници, които изразиха своето мнение и направиха своите оценки.

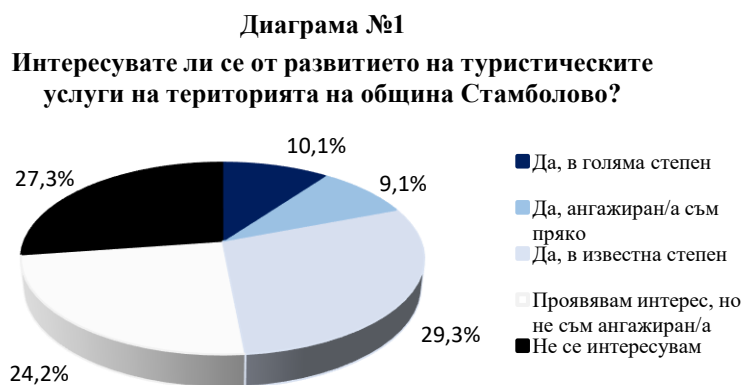
Дори са анкетирани и 10% безработни лица, които виждат туризма като потенциална възможност за своята бъдеща трудова реализация.

Таблица № 4

		Брой	%
Каква е сферата, в която работите?	Животновъдство	12	12,0%
	Земеделие	19	19,0%
	Туризм	2	2,0%
	Местна и държавна администрация	16	16,0%
	Предприемачество	6	6,0%
	Работник/служител в частна фирма	22	22,0%
	Безработен	10	10,0%
	Пенсионер	4	4,0%
	Друго	9	9,0%
Общо:	100	100,0%	

От развитието на туристическите услуги на територията на община Стамболово се интересува основната част от местното население. Липсва интерес сред 27,3% от анкетираните, което говори, че туризмът се оценява като една сериозна възможност за икономическия просперитет на общината.

10,1% от анкетираните се интересуват в голяма степен от развитието на туристическите услуги, 29,3% в известна степен, 24,2 проявяват интерес, но не са ангажирани и 9,1% са ангажирани пряко. Всичко това говори за една доста висока степен на проявен интерес от страна на местното население към туризма, което го поставя макар и с малък относителен дял в местната икономика като един от основните отрасли в общината, имащ сериозна перспектива за бъдещо развитие.

Въпреки положителното отношение към туризма и неговото развитие все още проектната активност, която основно може да осигури инвестиции в туристическа инфраструктура е доста слаба. Това може да се проследи от резултатите, представени в Диаграма №2, според която водещи или партньори са били само 1% от респондентите, а бенефициенти по даден проект са едва 2%. Тези песимистични данни се дължат преди всичко на факта, че поради регистрираните злоупотреби с къщите за гости ПРСР забрани финансирането на туристическите дейности и услуги, което се оказва голямо препятствие за развитието на туризма в селските райони в т.ч. и в община Стамболово.

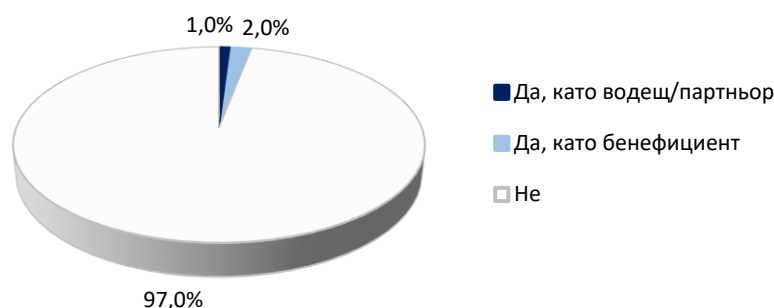
Проектът представлява организирано намерение, целящо изпълнение на определени, нерутинни, неотменни задачи, което води до постигането на конкретни резултати В съвременното управление на проекти едно от определяната е „проектът е съвкупност от идея,

Проект № BG05SFOP001-2.025-0026 „Партньорството на гражданите с местните власти, предпоставка за прилагането на принципите на прозрачност, откритост и ефективност на публичните политики за устойчиво развитие на територията”, финансиран от Оперативна програма „Добро управление”

план и действие за промяна в публичното пространство или бизнеса при ограничено време и ресурси“¹. Всичко това изисква от съответния предприемач много познания и компетентности, активност, прецизност и финансова обезпеченост и в същото време всеки бенефициент поема риск, който може да попречи на изпълнението на проекта, особено в условията на висока инфлация, каквато регистрираме днес в нашата страна. Всички подобни препятствия и ограничения демотивират и плашат потенциалните бенефициенти и спират инвестиционните им намерения.

Диаграма №2
Вие или представляваната от Вас организация/фирма през последните 3 години, участвали ли сте в реализирането на проект свързан с развитието на туризма в региона?

Тези нагласи трябва постепенно да се преодоляват, защото новият програмен период предоставя нови, по-големи възможности за проектно финансиране. Така например ЕС включи бюджетна линия за подпомагане на европейския туризъм, по която ще се финансират новаторски, конкурентоспособни, устойчиви, трансрегионални и трансгранични проекти, както и в регионалната политика на ЕС през новия програмен период 2021-2027 г. ЕС ще обръща по-голямо внимание на инвестициите, които са от значение за туризма. Финансирането от ЕС ще доведе до улеснения за МСП, а бюрократичните формалности изисквани по процедурата за предоставяне на финансирането се намаляват значително. В България програмите, които могат да финансират дейности свързани с туризма, са:

- Програма „Конкурентоспособност и иновации в предприятията“ (ПКИП), с която в българската икономика ще бъдат инвестирани близо 3 млрд. лв. Програмата предвижда продължаване на подкрепата за микро, малките и средни предприятия в

¹ Найденов, 2011, с. 5; Найденов, Петков, Йорданова, 1999, с. 8

Проект № BG05SFOP001-2.025-0026 „Партньорството на гражданите с местните власти, предпоставка за прилагането на принципите на прозрачност, откритост и ефективност на публичните политики за устойчиво развитие на територията”, финансиран от Оперативна програма „Добро управление”

страната. По първата процедура фирмите ще кандидатстват за грантово финансиране на обща стойност 127 млн. лв. за научни изследвания и внедряване на иновативни решения за производствата им.

Основните приоритети на Програмата са два – „Иновации и растеж“ и „Кръгова икономика“. Предвидени са средства за научни изследвания и развойна дейност във фирмите, увеличаване на експортния потенциал, създаване на нови или развитие на компании от по-високотехнологичните сектори на промишлеността, защита на патенти, индустриална собственост и др. Ще се стимулира дигитализацията, повишаването на киберсигурността, поверителността на данните в МСП и на уменията на персонала за работа с технологиите от Индустрия 4.0. Ще бъде подкрепена модернизацията на семейните предприятия и тези от творческите индустрии и занаятите.

Освен за по-голяма енергийна самостоятелност на фирмите, във втория приоритет – „Кръгова икономика“, е заложено финансиране за по-ефективно използване на ресурсите, разработването на нови зелени поточни линии, повишаване на употребата на странични продукти и вторични суровини, подобряване на рециклирането, намаляване на опасните вещества, на отпадъците и др. Именно тук туристическите фирми могат да намерят най-много своето място.

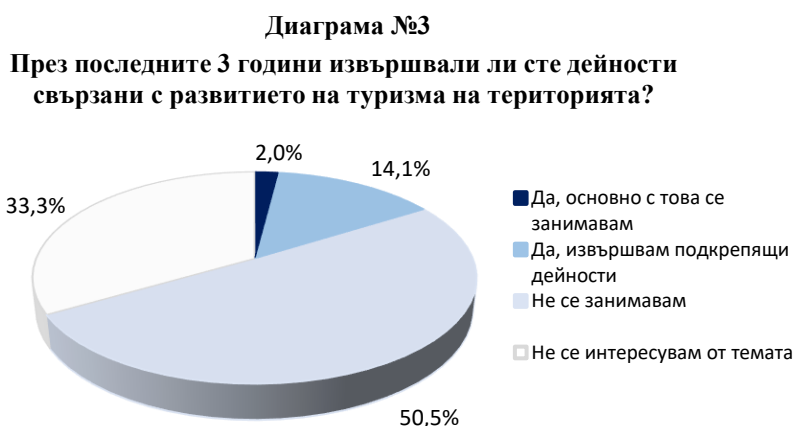
- **Трансграничните програми – Гърция-България и България-Турция** ще финансират туристически дейности. Така например Програмата за трансгранично сътрудничество Интеррег VI-A Гърция- България си поставя СЦ 2. „Повишаване ролята на културата и устойчивия туризъм в икономическото развитие, социалното приобщаване и социалните иновации“. Програмата ще финансира действия в следните тематични области:
 - Подкрепа за трансгранична мрежа за туристически дестинации и атракции, включително създаване на тематични мрежи и маршрути;
 - Адаптиране на туристическия сектор към изменението на климата и приобщаването;

- Насърчаване на дигитализацията на туристическите ресурси и процеси и приемане на цифрови и иновативни инструменти в местната туристическа индустрия;
- Надграждане на човешките ресурси и предприемаческите умения в туризма;
- Свързване на туризма с местната (СВС) верига за доставки в контекста на стратегията на ЕС „От фермата до вилицата“.

Очаква се и Норвежкия финансов механизъм също да подкрепя такива проекти. Ето защо различните европейски програми трябва да се познават и да се използват в максимална степен за развитие на туризма на територията.

Въпреки ниската проектна активност на територията на общината, дейности, свързани с развитието на туризма на територията, които се финансират със собствени ресурси, се извършват значително по-интензивно от страна на местните предприемачи.

Макар туризмът да е основна дейност само за 2% от анкетираните и за други 14,1%, които извършват подкрепящи дейности, този набор от дейности осигурява развитието на туризма на територията, защото се използва масово от туристите. Без наличието на този минимум от туристически дейности и услуги оцеляването на туризма, особено в селски район като община Стамболово е заплашено. Ето защо трябва да се обръща сериозно внимание не само на туристическите продукти и туристическите услуги, но и на подкрепящите дейности, които разнообразяват и правят една дестинация жива и търсена.

Не се занимават с туризъм, но се интересуват от неговото развитие цели 50,5% от респондентите, което е обяснимо, имайки предвид земеделския характер на територията. Други 33,3% не се интересуват изобщо, което говори за наличието на безразличие сред една трета от населението. Това в голяма степен е обезпокояващо и обезкуражаващо, тъй като развитието на туризма е също и развитие на обществените инфраструктури, развитие на услугите, подобряване на средата и на благосъстоянието на местното население като цяло. Качеството на публичната инфраструктура в този случай е естествено да вълнува всички живеещи на територията, защото от това се определя и тяхното благосъстояние. От друга страна по-възрастното население, безработните и част от гражданите, които са заети с друг вид дейности се интересуват основно от професионалните си ангажименти, от битовите си проблеми, от физическото си и здравословното си оцеляване в този труден от икономическа гледна точка момент и затова не проявяват интерес по темата. Тук трябва да се отбележи, че наличието на интерес към публичните политики е важен за всяка местна общност, защото той провокира активност на обществено равнище, а за да се успее в реализацията на дадена политика, на даден проект или на конкретна инициатива, обикновено се търсят сподвижници, лобита и/или най-вече активни партньори. От данните в Диаграма №4 става ясно, че най-активни в партньорствата са фирмите с 31,3% от анкетираните, с местните НПО съвместно партньорство са реализирали 18,8%, с общината са си партнирали – 12,5%, а с НПО от региона – 6,3%. Същият процент, 6,3% са установили и използвали партньорски взаимоотношения с други организации. Всичко изброено до тук прави партньорствата важни и предпочитани от страна на заинтересованите страни в областта на туризма. Само 12,5% не са участвали в никакви партньорства, а други 12,5% не смятат партньорствата за успешни.

Диаграма №4

Извършваните от Вас дейности в партньорство ли са реализирани?

Изграждането на партньорства между представителите на туризма, съвременните индустрии, НПО сектора и местните власти е особено важно за успеха на туризма на дадена територия. Те поставят началото и на промяната в управлението на този отрасъл. За да се постигне устойчивост на различните видове туризъм, трябва да се обърне специално внимание на местните общности, защото те носят познанието, капацитета и инициативността. Местните хора не са средство за опазване на наследството, защото те самите са наследство. Важни са техните компетентности, техният бит, култура, обичаи, виждания и нагласи за промяна и развитие.

В отрасъл туризъм се регистрира през последните години нова ситуация, с която трябва да се съобразят всички, които са заети в туристическата индустрия – творческият турист не счита себе си за турист, а за пътешественик, искащ да бъде включен в преживяването на местната култура, бит и начин на живот. Именно за това е необходимо да бъдат създадени продукти, отговарящи на потребностите и изискванията на туриста и автентичността на традициите и обичаите на местната общност. Това могат да бъдат биохрани и вино, предлагане на местни кулинарни рецепти, включване в готварски специализирани курсове, местни празници и обичаи, наблюдения в природата и др. Също така, трябва да бъде отчетена опцията, че туристите избират дестинацията за посещение спрямо възможността да практикуват определена дейност, хоби, да задоволи професионалното или човешкото си любопитство. А за организирането на подобни възможности особено в малка община, каквато е Стамболово се изисква партниране, подкрепа и отговорност за осигуряване на разнообразни, качествени туристически дейности и услуги. Създаването на интегрирани туристически продукти е едно

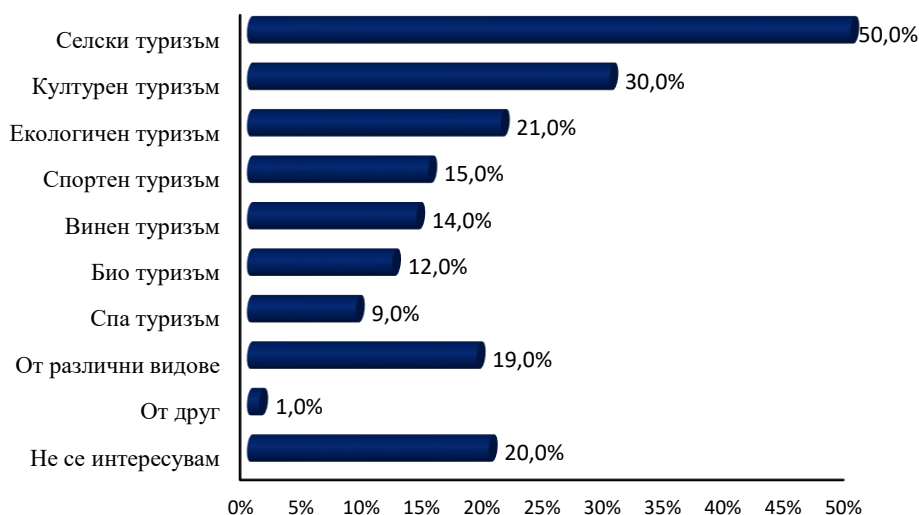

от най-важните условия за опазването на природното и културно наследство и за удължаването на туристическия сезон. Всичко това налага изграждането не само на устойчиви партньорства в дадена област, но и тяхното разширяване до създаване на партньорски мрежи и туристически сдружения на общинско, регионално и национално равнище.

Разбира се интересът към различните видове туризъм е различен, но преобладава акцента върху селския туризъм (50%), който се следва от културния и екологичния туризъм. Въпреки това услуги и забавления свързани със земеделието и животновъдството не се предлагат на територията. Културните събития се организират сравнително рядко. Виненият туризъм (14%) е поставен чак на пето място, а територията е известна със своето Мерло от Стамболово. Преди него е спортния туризъм (15%), който също има потенциал. За целта обаче трябва да бъде изградена съвременна обществена спортна инфраструктура, която не само да привлича туристите, но и да задоволява техните специфични потребности. От друга страна наличието на голям брой водоеми е добра основа за развитие на различни водни спортове, които да са атрактивни и забавни за съвременния турист, решил да намери нестандартни забавления за себе си и за своето семейство.

Диаграма №5

От какъв вид туризъм се интересувате?

Био туризмът и спа туризмът привличат сравнително по-малък интерес, но това е обяснимо, тъй като населението е селско и традиционно се храни с добра екологична храна, която се

възприема от местните жители като масово разпространена. Това обаче не е така, защото през последните години интересът към здравословната храна се засилва сериозно. Все по-големи групи туристи търсят биологично чистата храна, домашно приготвената храна, храната, която фермерите осигуряват за себе си и своите семейства. Интересът към био туризма и спа туризма съществува основно сред градското население, което е лишено от подобна храна. Ето защо в бъдеще трябва да се обърне сериозно внимание от местните заинтересовани страни на био туризма. Що се отнася до спа туризма, това е бонус, който част от туристите обичат да потребяват, когато посещават хотели и туристически комплекси, но това се различава в известна степен от спецификата на селския туризъм и затова има повече пожелателен характер.

Разнообразието във видовете туризъм е важно за 19% от анкетираните. Те искат да се разнообразяват, да изпитват нови и непознати преживявания, които да ги вълнуват, да ги забавляват, да ги информират и да ги карат да изпитват удоволствие от преживяното. Не се интересуват въобще от туризъм 20% от респондентите.

Личните предпочитания на респондентите към даден вид туризъм обикновено ги кара да насочват и своята активност в тази посока. Те се опитват да развият такъв туризъм, който би удовлетворил техните интереси и техните предпочитания, а трябва да е обратното, да се интересуват и да проучват интересите на туристите, да ги отчитат и да предлагат такива услуги, които да задоволяват интересите на конкретните целеви групи. Дублирането на предпочитан туризъм и условия за развитие на местен туризъм в представите на респондентите е показано от резултатите посочени в Диаграма №6.

Диаграма №6

Кой вид туризъм смятате, че има най-добри условия за развитие на територията на община Стамболово?

Тук видовете туризъм благоприятствани от местните условия са подредени по същия начин, както и предпочитаните видове. Разместени са само винения и спортния туризъм.

Създаването на интегрирани пакетни туристически услуги се препоръчват като възможни на територията на общината само от 17% от анкетираните, което на практика показва трудностите, с които ще се сблъскат заинтересованите страни при създаването на подобни интегрирани туристически услуги.

Не могат да преценят 21% от респондентите, които не само оформят, но и затвърждават размера на групата от незаинтересовани от туризма граждани. Тази група е с относителен дял 20-21%.

За да се развива туризмът основан на партньорствата на една територия, е важен двигателят, този, който задвижва нещата, който е първопричината за да се реализира дадена дейност. Това обикновено е този, който предлага, планира, инициира, мотивира, пробва различни възможности и полага усилия, за да ги осъществи на практика. За анкетираните това трябва да бъде на първо място общината. В това са убедени 26,3% от респондентите според данните, отразени в Диаграма №7. Общината е тази, която трябва да планира, да координира, да обединява местните ресурси и да ги насочва в правилната посока.

Диаграма №7

Кой според Вас трябва да стане двигател за развитие на туризма на територията?

Другият акцент върху инициативата се поставя върху местната общност и местните сдружения. Те трябва да инициират, да насочват и да предлагат, това смятат общо 22,2% от респондентите.

Местните хора и местните структури трябва да се стремят към обединение, а за това е нужно създаването на сдружение на фирмите, предлагачи туристически услуги в общината.

Други 10,1% смятат, че местната общност на първо време може да се включи в някое регионално сдружение на фирмите, предлагачи туристически услуги, защото там има повече експертиза, организирани са по-голям брой туристически фирми, налични са повече подкрепящи туризма структури, има и туроператори. Сформираните вече структури са натрупали повече опит, информация и ресурси, които могат да се използват по-ефективно за развитието на туризма. И главно те не се възприемат като преки конкуренти, което е особено важно за изграждането на подобни партньорства и постепенната промяна на битувашите отрицателни нагласи. Препоръчително е да се търсят и други бизнес обединения, създадени на друга основа, защото те също формират нагласи за партниране, за обединение, за координация и за съобразяване с различните видове интереси. За това всяко партньорство, независимо на какво равнище е организирано то, трябва да се подкрепя, защото то носи на

своите членове не само позитиви за техния бизнес, но и за местното устойчиво развитие като цяло.

И в дискусиите участниците се обединиха около твърдението, че една подобна регионална структура може да раздвижи партньорствата първо на регионално, а след това и на общинско равнище. Освен това инициатор може да е каквато и да е друга местна неправителствена организация (15,2%), стига тя да е активна, иновативна и да може да обединява. Частните фирми по-трудно могат да инициират подобни партньорства, защото те се възприемат често като конкуренти, затова подобни обединения е препоръчително да бъдат съставени от разнородни членове ангажирани с туризъм (фирми, хотели, земеделски производители, НПО, туроператори, ресторантьори, превозвачи и др.).

За съжаление не са привърженици на партньорствата едни 23%, които се очертават в анкетата като твърдото ядро на противниците на каквито и да е партньорства. Според тази група всичко в туризма представлява конкуренция и борба за надмощие. Наличието на една такава група на територията на община Стамболово изисква доста сериозна работа от страна на общинското ръководство не само по отношение развитието на туризма, но и за промяна на нагласите, които възпрепятстват прогреса и развитието на всякакви видове производства и услуги на общинско равнище.

Една съвсем малка част от анкетираните и участващите в дискусиите смята, че има достатъчно туристи за всеки туристически обект и ако се работи в партньорство нещата ще бъдат по-добри за всички.

Диаграма №8

Какво от изградената публична инфраструктура в общината е от значение за развитие на туризма?

За развитието на туризма разбира се обществената инфраструктура е особено важна. Анкетираните определят като приоритетни: ремонтираната пътна инфраструктура, изградените еко пътеки; изградената Интерактивна изложба, детските площадки и спортната инфраструктура. Тревожен е факта, че според цели 32% от анкетираните нищо от обществената инфраструктура не подпомага развитието на туризма. За да има развитие е необходима основно лична инициатива и достатъчно финансови ресурси. Пренебрегването на заобикалящата среда, която е много важна за комфорта на туристите говори за едно необосновано абсолютизиране на личната инициатива и на личния интерес, както и пренебрегването на средата и на условията, които тя предлага. Това говори за лоша информираност, за липса на перспективна визия и разбиране на проблемите, свързани с туризма. За промяна на нагласите сред представителите на тази целева група от местната общност трябва да се работи комплексно и продължително, като се използват различни комуникационни средства като: информиране, реклама, обучение, партньорства и включване в конкретни инициативи и проекти. За целта това не трябва да е само инициатива на общинското ръководство, но то трябва да залегне устойчиво в стратегиите и в проектите на неправителствения сектор. От друга страна фирмите и земеделските производители трябва да бъдат привлечани при реализацията на всякакви инициативи в подкрепа на туризма, опазването на околната среда и подобряването на публичната инфраструктура. Ето защо

Проект № BG05SFOP001-2.025-0026 „Партньорството на гражданите с местните власти, предпоставка за прилагането на принципите на прозрачност, откритост и ефективност на публичните политики за устойчиво развитие на територията”, финансиран от Оперативна програма „Добро управление”

изграждането на партньорства при прилагането на планираните през настоящия програмен период интегрирани териториални инвестиции, са особено важни за подобряване ефективността и цялостното израстване на местната общност. Така тя ще може да стане адекватна на изискванията, залегнали в стратегическите европейски и национални документи, и ще може да помогне на своя бизнес и на местната икономика като цяло.

Според Европейската харта за местното самоуправление, ратифицирана със закон, обнародвана и влязла в сила за Република България, местното самоуправление е правото и реалната възможност за местните общности да регулират и да управляват в рамките на закона, на тяхна отговорност и в интерес на тяхното население, съществена част от обществените дела. Това право се упражнява чрез съвети и събрания, чиито членове са избрани въз основа на свободни, тайни, равни, преки и общи избори и които могат да разполагат с изпълнителни органи, отговорни пред тях.

Ефективното взаимодействие между гражданите, бизнеса, нестопанския сектор и местната власт гарантира и по-голяма степен на публичност и прозрачност по отношение на процесите на формулиране, изпълнение и мониторинг на местните политики. Добрата комуникация между гражданите и органите за местно самоуправление, стимулира гражданите да бъдат съпричастни към проблемите на общината, в която живеят, активизира чувството им за отговорност. Процесът на комуникация подтиква обществеността да се включи във вземането на важни управленски решения, прави хората заинтересовани, подпомага изграждането на демократично гражданско общество, като същевременно се създава обществен климат, изгражда се ново съзнание у гражданите, основано на чувството за съпричастност и ангажираност при обсъждане на важни обществени въпроси.

Как местните заинтересовани страни виждат ролята на общината за да се подобри развитието на туризма на територията, може да се проследи от отговорите на респондентите, отразени в Диаграма №9.

Диаграма №9

Какво според Вас трябва да се направи в община Стамболово, за да се подпомогне развитието на туризма в региона?

От горната диаграма става ясно, че е доста важно да се възстанови дейността на Туристическия информационен център, това смятат 44% от анкетиранияте, след това следва изграждането на нова и модерна туристическа инфраструктура с относителен дял от 40%. За 35% от анкетиранияте устойчивите партньорства са важни и без тях не може да се развива туризъм, а за 34% проблемът с кадрите е сериозен, затова трябва да се търсят възможности за обучение, както и да се привличат млади и квалифицирани кадри, за да може туризмът да се развива успешно на територията.

Поддържането на пътната инфраструктура е също важно условие с което общината трябва да се съобразява и да контролира текущо, такова мнение поддържат 33% от респондентите.

Междубщинските партньорства също са важни за постигането на добри резултати, защото ефектът от обединените усилия в туризма не е важно да се осъществява само на хоризонтално ниво, а е важно това да се случва и на вертикално ниво.

Важно за 9% от анкетиранияте е да се реализират дейности, подпомагащи биоразнообразието в региона, тъй като са налични отлични еко ресурси на територията, а освен това се разширяват и възможностите за развитие на екотуризма и главно за наблюдение на голямото разнообразие от птици. Проблем е липсата на планински водачи с добра квалификация и компетентност. За

Проект № BG05SFOP001-2.025-0026 „Партньорството на гражданите с местните власти, предпоставка за прилагането на принципите на прозрачност, откритост и ефективност на публичните политики за устойчиво развитие на територията”, финансиран от Оперативна програма „Добро управление”

други 7% от респондентите важността се изразява в изграждането на съвременна спортна инфраструктура, която в момента липсва. Въобще анкетираните смятат, че на територията на Стамболово активният туризъм, било то планински, културен, екологичен, спортен или друг, трябва да се стимулира и развива значително по-интензивно.

Анкетираните са дали и предложенията общината да подпомага земеделските производители, биопроизводствата и кулинарията, за които не само има чудесни условия за развитие на територията, но и в същото време са перспективни, защото са предпочитани от съвременния турист. Много слабо са развити местните празници, не са добре представени обичаите, традициите и религиозния туризъм. За целта трябва да се намерят необходимите стимули местните читалища, църковните и джамийските настоятелства да се активизират и да работят в синхрон с туристическите фирми и с общината. Особено е важна ролята на общината при организацията на рекламата на туристическите обекти и на туристическите продукти, намиращи се на територията. Трябва да се възобнови дейността и на Интерактивната изложба, за да има повече възможности и повече обекти на територията, които ще могат да се посещават от туристите търсещи познания и информация.

Законът за туризма урежда обществените отношения, свързани с осъществяването на управлението и контрола в туризма, взаимодействието на държавата и общините при осъществяването на дейностите, свързани с туризма, както и участието на юридически лица с нестопанска цел и физически лица в тези дейности. Тук водещо значение има общината. Каква е нейната роля и функции съобразно закона ще разгледаме в следващия текст.

В чл. 11. от ЗТ Общинският съвет определя политиката за развитие на туризма на територията на общината, като включва в програмата за реализация на ПИРО самостоятелен раздел, съдържащ общинска програма за развитие на туризма. Общинската програма за развитие на туризма е в съответствие с приоритетите на областната стратегия за развитие на туризма и стратегиите по чл. 5, ал. 2. Общинската програма за развитие на туризма предвижда конкретни проекти, включващи мероприятия за: 1. изграждане и поддържане на инфраструктурата, обслужваща туризма на територията на общината, включително местните пътища до туристически обекти; 2. изграждане и функциониране на общински туристически информационни центрове и организация на информационното обслужване на туристите; 3. изграждане и поддържане на туристически обекти, които са общинска собственост или за които правото за ползване и управление е предоставено на общината; 4. организиране на

Проект № BG05SFOP001-2.025-0026 „Партньорството на гражданите с местните власти, предпоставка за прилагането на принципите на прозрачност, откритост и ефективност на публичните политики за устойчиво развитие на територията”, финансиран от Оперативна програма „Добро управление”

събития и мероприятия с местно и национално значение, които допринасят за развитието на туризма; 5. провеждане на проучвания, анализи и прогнози за развитието на туризма в общината; 6. реклама на туристическия продукт на общината, включително участие на туристически борси и изложения; 7. взаимодействие и членство на общината в туристически сдружения и в съответната организация за управление на туристическия район; 8. подобряване качеството на услугите, предлагани в общинските туристически обекти. 9. благоустрояване, изграждане и поддържане на инфраструктурата - общинска собственост.

От изброените мероприятия, които трябва да се включат в Общинската програма за развитие на туризма анкетираните не са посочили: провеждането на проучвания, анализи и прогнози за развитието на туризма в общината и взаимодействие и членство на общината в туристически сдружения и в съответната организация за управление на туристическия район. Анкетираните все още не виждат общината като активен член на сдружение, насочено към развитие на туризма.

Каква е ролята на кмета според чл.12 от ЗТ? Кметът на общината: 1. разработва програмата по чл. 11, ал. 1 и отчета за нейното изпълнение и след одобрението им от консултативния съвет по чл. 13, ал. 1 ги внася за приемане от общинския съвет; 2. създава и ръководи консултативния съвет по чл. 13, ал. 1; 3. създава Общинска експертна комисия по категоризация на туристически обекти (ОЕККТО); 4. определя категорията на туристически обекти по предложение на ОЕККТО в предвидените в този закон случаи; 5. създава и поддържа общински регистър на категоризираните по т. 4 туристически обекти на територията на общината - част от Националния туристически регистър; 6. предлага на общинския съвет да определи размера на туристическия данък след писмено становище на консултативния съвет по чл. 13, ал. 1; 7. ежесечно изпраща информацията от регистъра по т. 5 на електронен носител или по електронен път на министъра на туризма; 8. събира статистическа информация и създава и поддържа информационна база данни за туризма на територията на общината съгласно наредбата по чл. 165, ал. 2; 9. разработва и изпълнява програми и проекти в областта на туризма, финансирани от Европейския съюз и от международни организации; 10. сътрудничи и подпомага инициативи на държавните органи, организацията за управление на туристическия район и на туристическите сдружения за развитие на туризма на територията на общината в изпълнение на националната политика в областта на туризма; 11. изготвя

годишен отчет за разходването на събрания на територията на общината туристически данък и го публикува на интернет страницата на съответната община; 12. осъществява контролни функции в предвидените в този закон случаи.

При провеждането на дискусиите във фокус групите стана ясно, че една голяма част от изброените дейности на практика са negliжирани, изпълняват се формално и не им се отделя необходимото внимание. Не е създаден и консултативен съвет по въпросите на туризма, който е ангажимент на кмета съгласно чл. 13, ал. (1) съгласно която кметът на община, на чиято територия има изградени и функциониращи места за настаняване, създава консултативен съвет по въпросите на туризма. (2) Председател на консултативния съвет по въпросите на туризма е кметът на общината или оправомощено от него длъжностно лице. (3) В състава на консултативния съвет по въпросите на туризма участват с равен брой представители на местната администрация и на национални, регионални или общински музеи, от една страна, и на туристическите сдружения, вписани в Националния туристически регистър, и други физически и юридически лица, които имат отношение към развитието на туризма, от друга страна. (4) Редът и начинът на определяне на представители на музеите, физическите и юридически лица по ал. 3 в консултативния съвет по въпросите на туризма се посочват в правилника по ал. 7. (5) Кметът на общината със заповед определя броя и поименния състав на членовете на консултативния съвет по въпросите на туризма при спазване изискванията на ал. 3. (6) Консултативният съвет по въпросите на туризма: 1. обсъжда и одобрява проекта на общинската програма за развитие на туризма, както и проекта на отчет за изпълнение на програмата за предходната година; 2. прави предложения до кмета на общината и дава становища по въпроси, свързани с развитието на туризма на територията на общината, относно: а) размера на туристическия данък и неговото разходване; б) членството на общината в съответната организация за управление на туристическия район; 3. проучва и прави предложения пред общинския съвет чрез кмета на общината за: а) приоритетното изграждане и поддържане на туристическата инфраструктура и опазване и поддържане на туристическите забележителности на територията на общината, както и за привличането на инвестиции в сферата на туризма; б) подобряване състоянието на транспортното обслужване; в) опазване, поддържане и развитие на зелените площи на територията на общината, свързани с туризма; г) осигуряване на трайна заетост на кадрите в туризма и за повишаване на квалификацията им; 4. проучва, обсъжда и прави предложения пред общинския съвет чрез кмета на общината за

Проект № BG05SFOP001-2.025-0026 „Партньорството на гражданите с местните власти, предпоставка за прилагането на принципите на прозрачност, откритост и ефективност на публичните политики за устойчиво развитие на територията”, финансиран от Оперативна програма „Добро управление”

предприемане на необходимите мерки за устойчиво развитие на националния курорт, когато на територията на общината има такъв, относно: а) подобряване състоянието на туристическата инфраструктура; б) осигуряване на общественя ред и спокойствието на туристите; в) архитектурния облик на националния курорт; г) организиране на транспортна схема през туристическия сезон; д) други въпроси от значение за развитието на националните курорти като туристически дестинации. (7) Кметът на общината със заповед утвърждава правилник за организацията и дейността на консултативния съвет по въпросите на туризма.

Тъй като община Стамболово е малка селска община, която не е курортно селище, което да развива голям обем туристически дейности, но е важно да има консултативен съвет към Общинския съвет, може да се изгради един Обществен съвет за туризъм и устойчиво развитие в общината, в чиято компетентност освен въпросите на туризма, посочени по-горе в текста, да се включва и опазването на околната среда. Устойчивото развитие е важен и комплексен проблем, за решаването на който трябва да се обединят местните усилия. За разделянето на дейностите по сектори трудно ще могат да се намерят достатъчен брой експерти и специалисти, затова една обща структура, като изграждането на Обществен съвет за туризъм и устойчиво развитие в общината се предполага, че ще осигури по-голяма ефективност и успехи в сектор туризъм и в опазването на околната среда.

Други правомощия и задължения на кмета, които имат значение за развитие на туризма, са отразени в чл. 14. От ЗТ, а това са: (1) Към кмета на общината се създава общинска експертна комисия по категоризация на туристически обекти по чл. 128. (2) Председател на комисията по ал. 1 е оправомощено от кмета на общината длъжностно лице. (3) В състава на ОЕККТО се включват с равен брой гласове представители на местната администрация и представители на местните и/или регионалните туристически сдружения, вписани в Националния туристически регистър. (4) Условието и редът за определяне на представителите по ал. 3 се уреждат с правилника по ал. 6. (5) Кметът на общината със заповед определя числеността и поименния състав на ОЕККТО по предложение на съответните ръководители на сдруженията по ал. 3. По преценка на кмета на общината в състава на ОЕККТО може да бъдат включени и други експерти. (6) Кметът на общината със заповед утвърждава правилник за организацията и дейността на ОЕККТО.

В община Стамболово има създадена и функционира ОЕККТО, но за съжаление в нея на този етап са включени само общински служители, тъй като няма на територията туристически сдружения. ОЕККТО на базата на законовите регламенти прави мотивирани предложения до кмета на Община Стамболово за определяне категорията, или даване на отказ за категоризиране на местата за настаняване, както следва:

- хотели - категория "една звезда" и "две звезди", и прилежащите към тях заведения за хранене и развлечения;
- мотели;
- семейни хотели;
- хостели;
- почивни станции;
- къщи за гости;
- бунгала;
- къмпинги;
- самостоятелните заведения за хранене и развлечения - категория "една звезда", "две звезди" и "три звезди" и др.

Въпреки нарастващите резултати и развитието на туризма в община Стамболово съществуват и редица проблеми, които трябва да се познават и отчитат, за да се постигнат по-високи резултати. В следващата Диаграма №10 са посочени основните проблеми, с които са се сблъскали анкетиранияте, или които те смятат за важни.

Диаграма №10

Какви са основните проблеми възпрепятстващи развитието на туризма на територията на общината?

Основните проблеми възпрепятстващи туризма в общината според анкетираните са:

- Лисата на активност от страна на заинтересованите страни – 27%;
- Липсата на активни неправителствени организации – 25%;
- Нежелание да се обединяват усилията и да се реализират съвместни инициативи – 20%;
- Липсата на предприемаческа активност – 11%.

С други думи основният проблем е липсата на активност във всичките ѝ форми, сред всички заинтересовани страни и нежеланието или неумението им за партниране и реализация на съвместни дейности. На този фон не е достатъчно активна и общината, което се отнася както за Общинския съвет, така и за Общинската администрация.

Други проблеми са, че ПРСР прекрати финансирането на туристическите дейности, което намали набраната инерция в тяхното развитие и силно ограничи проектното финансиране. От друга страна липсата на пряка, постоянна връзка между частните фирми предлагащи туристически услуги, туроператорите и превозвачите е сериозен проблем, който редуцира посещаемостта.

Проект № BG05SFOP001-2.025-0026 „Партньорството на гражданите с местните власти, предпоставка за прилагането на принципите на прозрачност, откритост и ефективност на публичните политики за устойчиво развитие на територията”, финансиран от Оперативна програма „Добро управление”

Особено значение за организацията на туризма имат туроператорите, които се грижат основно за добрата организация на пътуването. Те освен, че предоставят професионална помощ, познават и спецификата на туристическото търсене и туристическото предлагане. Те осъществяват връзката между фирмите, които предлагат туристически услуги и потребителите (пътуващи/пътешественици и туристи). Чрез проучвания и прогнози на тенденциите за развитие на туристическото търсене, туроператорът планира общия капацитет и взема решение относно броя на дестинациите и обема на програмата. Липсата на такава постоянна връзка води до намаляване на резултатите от развитието на туризма в общината.

23% от респондентите смятат, че на територията развитието на туризма не среща сериозни проблеми. Въпреки положителните отговори на една немалка част от анкетираните, туризмът някак си се negliжира и не му се обръща нужното внимание дори от част от заинтересованите страни. Това до голяма степен се дължи на липсата на информираност и активност от тяхна страна. Успехът се определя от информираността, от активността и иновативността на местните предприемачи, от тяхната готовност да търсят подкрепа от страна на публичните структури и да се включват в различни партньорства, които мултиплицират резултатите и ги правят по-конкурентни.

Особено обезпокоителни са отговорите на респондентите в Диаграма №11, от която става ясно, че основната част от анкетираните, която наброява общо 56 човека не планира развитие на туристическа дейност на територията през следващите години, било то поради липсата на финансов ресурс или поради липсата на кадри. Това е доста обезкуражаващо, защото то не е само констатиран факт, а се очертава в тези трудни за предприемачите и земеделските производители и като тенденция за следващите няколко години.

Диаграма №11

Вие самият/ата, Вашата фирма или НПО-то в което членувате планира ли да развива туристическа дейност през следващите години?

Собственият финансов капацитет е символичен, само 1% смятат, че ще развиват такива услуги, разчитайки на собствените си финанси. Други 10% смятат да кандидатстват по проект, който изисква съфинансиране и също наличие на сериозен финансов ресурс. Всичко това е твърде незадоволително като нагласи стимулиращи разрастването и развитието на туристическия бизнес.

Други 34% от респондентите не са мислили по въпроса до къде искат да стигнат в един по-кратък период от 5 години.

Всички посочени до тук факти говорят за едно свиване не само на предприемачеството на територията, но и за една обща несигурност и липса на перспективи в близкото бъдеще, която изключва правенето на резки движения, на инвестиции и на предприемаческа активност. Всичко това е доста стряскащо, защото липсата на ясна визия за развитието на частната инициатива трудно може да обезпечи планирането на каквито и да са партньорства и договорни отношения на по-високо ниво.

Друга възможност за развитието на туризма е изграждането на публично-частни партньорства², които мобилизират частния и общественния сектор за предоставяне на стоки и

² Организацията за икономическо сътрудничество и развитие (ОИСР) дефинира публично-частните партньорства (ПЧП) като дългосрочни договорни споразумения между правителството и частен партньор, при които последният осигурява и финансира публични услуги с помощта на капиталов актив, като споделя присъщите
Проект № BG05SFOP001-2.025-0026 „Партньорството на гражданите с местните власти, предпоставка за прилагането на принципите на прозрачност, откритост и ефективност на публичните политики за устойчиво развитие на територията”, финансиран от Оперативна програма „Добро управление”

услуги, които традиционно се предоставят само от публичния сектор, като по този начин облекчават строгите бюджетни ограничения, наложени на публичните разходи. От 90-те години насам доста ПЧП са достигнали етапа на финансово финализиране в ЕС. Въпреки това до момента средствата на ЕС не се използват много активно за прилагане на ПЧП в практиката. В България те са още по-слабо развити, а в община Стамболово има създадено само едно такова партньорство. Причината за това състояние на нещата е липсата на финансов ресурс, което твърдят 32% от анкетиранияте. Въпреки че ЕС отпуска безвъзмездна финансова помощ по структурните фондове и Кохезионния фонд, както и посредством подкрепата на Европейската инвестиционна банка (ЕИБ) до тези финанси се стига трудно и в по-голямата си част те остават непознати за местните предприемачи и за общинското ръководство.

Диаграма №12

Какво според Вас пречи на територията да се изградят публично-частни партньорства за развитие на туризма?

Липсата на местна инициатива (30%), липсата на обединение на ангажираните с туризъм (14%) и липсата на кадри (14%) са другите причини, възпрепятстващи ПЧП. Освен това липсата на адекватна информация води до недооценяване на възможностите и до тяхното ефективно използване.

рискове. Това широко определение показва, че ПЧП могат да бъдат насочени към постигането на множество цели в различни сектори, като например транспорт, социално жилищно настаняване и здравеопазване, както и да бъдат структурирани около различни подходи.

Проект № BG05SFOP001-2.025-0026 „Партньорството на гражданите с местните власти, предпоставка за прилагането на принципите на прозрачност, откритост и ефективност на публичните политики за устойчиво развитие на територията”, финансиран от Оперативна програма „Добро управление”

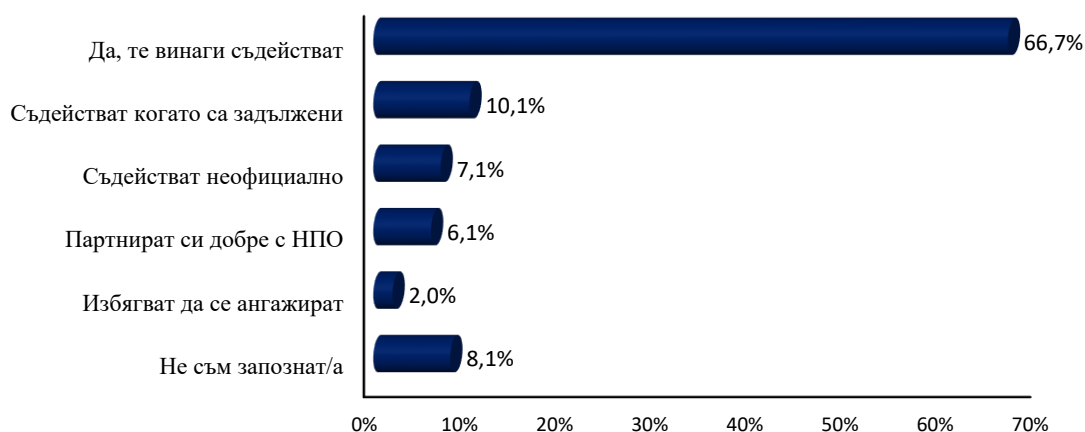
От друга страна изпълнението на успешни ПЧП проекти изисква значителен административен и експертен капацитет, който може да бъде осигурен единствено чрез подходяща институционална и правна рамка и дългосрочен опит в работата с такива проекти.

Въпреки всички затруднения прилагането на ПЧП в туризма имат шанс за развитие, още повече, че в Регламента за общоприложимите разпоредби (ROP) за периода 2014—2020 г., и в Регламента за МСЕ, ПЧП се разглеждат като потенциално ефективен механизъм за изграждане на инфраструктурни проекти, който осигурява постигане на целите на обществената политика чрез съчетаване на различни форми на публични и частни ресурси.

Каква е ролята на община Стамболово в развитието на туризма е въпрос, който получава доста категоричен отговор от анкетиранияте, а именно – 66,7% от анкетиранияте смятат, че общината винаги съдейства. Към този процент може да се отнесат и отговорите „Партнират си добре с НПО“ – 6,1%. Този резултат говори за една подкрепяща община и за наличието на добра комуникация със заинтересованите страни. Значително по-малки са относителните дялове на тези, които смятат, че общината съдейства при определени условия: когато са задължени (10,1%) или когато това е неофициално (7,1%). Само 2% смятат, че общинските власти избягват да се ангажират с подкрепящи туризма дейности.

Диаграма №13

Според Вас местните власти оказват ли подкрепа на провежданите инициативи за развитие на туризма?

Въпреки положителните оценки трябва да се отчете, че съдействието и подкрепата на фирмите, НПО-тата и на земеделските производители са важни, но недостатъчни за развитието на туризма. Трябва да има активно отношение по темата и активни мерки от всички

Проект № BG05SFOP001-2.025-0026 „Партньорството на гражданите с местните власти, предпоставка за прилагането на принципите на прозрачност, откритост и ефективност на публичните политики за устойчиво развитие на територията”, финансиран от Оперативна програма „Добро управление”

заинтересовани страни. Всеки от тях трябва да предлага действия в своята област, за да може добре да се планира и успешно да се реализира планираното в практиката. Само така могат да се постигат все повече и все по-задоволителни резултати, които да удовлетворяват голям брой от заинтересованите страни и местната общественост.

2.2. Анализ на резултатите от фокус групите

По своята същност дискусиата във фокус-групи представлява качествен метод за изследване на темата за туризма и неговото устойчиво развитие на територията на община Стамболово. Дискусиите във фокус-групите целяха да се събере обективна информация във връзка с реализираната до момента политика за развитие на туризма на територията на общината. Чрез организирането на фокус-групите се търсеше възможността за оформяне на общи становища по отношение на местните политики и по-специално за развитието на туристическите дейности и услуги през следващите няколко години. Плурализмът на мненията във фокус-групите благоприятства изграждането на смислови полета, които следвайки определена логика, изградиха обобщените становища не само по отношение на постигнатите резултати, но преди всичко бяха регистрирани и битуващите им нагласи за бъдещите периоди. Фокус-групата като метод, осигурява условия, които структурират дискусиата, регистрират различните мнения и интереси и дефинират понятията и обобщенията, отнасящи се до туризма и до неговото развитие. В този смисъл, методът на фокус групите даде възможност да се начертае в най-общ вид рамката на дейностите, допринасящи за развитието на туризма след Ковид пандемията, във време на война и енергийна криза. Това позволи изграждането на предложения и хипотези за адекватността на развитието на туризма в съответствие с нуждите на обществото. Освен това, базисната информация, събрана при срещата с фокус-групите, послужи за основа на по-разширеното и подробно изследване на проблематиката.

Подборът на участниците във фокус-групите даде възможност да бъдат обхванати различни заинтересовани страни и на тази база се идентифицираха различните интереси и различните нагласи на заетите с туризъм на територията на община Стамболово.

За съжаление участието в проекти, свързани с туризма, от страна на заинтересованите страни, както бе констатирано по-нагоре в анализа, е символично. През последните години поради забраната на ПРСР да финансира подобни дейности проектната активност, която бе набрала скорост през предходните години, секна. До тогава бяха изградени къщи за гости;

Проект № BG05SFOP001-2.025-0026 „Партньорството на гражданите с местните власти, предпоставка за прилагането на принципите на прозрачност, откритост и ефективност на публичните политики за устойчиво развитие на територията”, финансиран от Оперативна програма „Добро управление”

реализирани от общината в партньорство с НПО проекти в областта на екологичния и културния туризъм; бе създаден Туристическия информационен център в общината; бе разработена Маркетингова стратегия и реализирана широка рекламна кампания за популяризиране на местните атракции; бяха проведени обучения и разработени сериозни рекламни материали. За съжаление набраната скорост не само бе намалена, но и почти бе стопирана. За последните 3 години има реализиран от местно НПО само един проект по ТГС България-Турция в областта на туризма. Интерактивната изложба, изградена по проект, бе предоставена за ползване, но за съжаление и в този случай тя не успя да заработи поради липса на водачи и екскурзоводи и влошена материална база.

Липсата на туристически проекти се дължи според участниците в дискусиите на: ниската активност, липсата на достатъчно информация, липсата на финанси, трудния достъп до проектно кредитиране особено на НПО-тата и ограничената проектна експертиза.

Основните проекти, реализирани на територията от НПО-тата, са реализирани в партньорство или с подкрепата на община Стамболово. Общинското ръководство е готово да подкрепя, да насърчава и да полага усилия за развитието на нови туристически дейности и услуги на територията.

Ремонтът на пътя Стамболово-Долно Черковище подпомогна развитието на туристическите дейности и услуги, предлагани от обектите, разположени по поречието на река Арда.

Въпреки някои успехи сериозен негативен отпечатък върху развитието на туризма остави Ковид пандемията, която допълнително забави развитието на туризма и намали местните постижения. Затвори се и Туристическият информационен център. Всичко това се отрази негативно на местните бизнеси, предлагащи туристически дейности и услуги.

Участниците в дискусиите изразиха различни мнения по отношение на видовете туризъм, от които се интересуват на този етап. Това са: културен туризъм, спортен туризъм, винен, екологичен туризъм, селски туризъм, геотуризм, ловен/риболовен туризъм, пещерен и др. Семинарният туризъм също се практикува, но той е непостоянен и трудно може да се от диференцира като самостоятелен вид, който да захранва туристическите обекти. Въпреки това той трябва да се взема под внимание и да се развива.

В момента на територията се практикуват следните видове туризъм: селски, екологичен, културен, винен, спортен и по много малко от някои други видове, като например биотуризм. Земеделският производител Петко Ангелов произвежда лимец и различни продукти от лимец. В момента изпълнява проект за производството на бира от лимец.

На този етап ресурси, които не се използват достатъчно, има за развитието на следните видове туризъм: био туризъм, екотуризм, винен туризъм, културен туризъм, селски туризъм, геотуризм и пещерен туризъм.

Земеделската земя на територията на общината е чиста и плодородна и отглеждането на различни био храни е особено важно условие за привличане вниманието на привържениците на здравословното хранене. Освен това добрата местна кухня (българска и турска), съчетана с качествените биопродукти, ще увеличи интереса към местната кулинария, която съчетана с чудесното вино може да се превърне в силен притегателен механизъм за съвременния турист. За съжаление липсва онова сериозно винопроизводство, познато от преди повече от две десетилетия. Мерло от Стамболово бе познато в Европа и задоволяваше вкусовете и на най-капризните ценители. Сега неговото производство е епизодично и несигурно. Има около 5-6 производители на вино, които се опитват да уедърят неговото производство, но в момента липсва голям винопроизводител, който да осигури качествени местни вина, които да отговарят на всички европейски стандарти и които да могат да се предлагат на външните пазари.

Другите неизползвани в голяма степен местни ресурси са пещерите и биоразнообразието. Налични са голям брой пещери, които могат да се посещават от туристите. Разбира се една част от тях е недоизследвана, което налага да се търси подкрепата на спелеолози и учени, за да се изучат тайните на неизследваните пещерни обекти и техните екосистеми. В тях са налични големи популации особено от прилепи. Биоразнообразието на територията е голямо, наличието на няколко защитени зони, защитени местности и природни забележителности говори за богата природна среда, която може да предостави на своите любители възможност за наблюдение на редица редки и изчезващи биологични видове: растения, животни, птици и прилепи. Най-често региона се посещава от любителите на редки птици.

Наличието на много водоеми предполага възможности за организиран риболов и предоставяне на водни атракции, които не се развиват и не се предоставят на гостите на региона до този момент.

Проект № BG05SFOP001-2.025-0026 „Партньорството на гражданите с местните власти, предпоставка за прилагането на принципите на прозрачност, откритост и ефективност на публичните политики за устойчиво развитие на територията”, финансиран от Оперативна програма „Добро управление”

Налични са доста голям брой културно-исторически обекти, една част от които обаче са трудно достъпни и които не са социализирани в достатъчна степен.

Селският туризъм предлага доста възможности, които могат да се доразвият от местните собственици на туристически обекти и да се предлагат като интегриран туристически продукт, обхващащ няколко вида услуги. До момента и този вид туризъм остава неразработен.

От всичко казано до тук може да се заключи, че за сега интерес от страна на заинтересованите страни към бъдещото развитие на туристическите услуги съществува, но той е някак си несигурен, непостоянен, а и липсва ясна перспектива за неговото бъдещо развитие.

Всички определят като най-сериозни проблемите с финансовите средства и с липсата на квалифициран персонал в туризма. Дори участниците в дискусиите твърдят, че кадровата обезпеченост е най-сериозния проблем, който най-трудно може да бъде решен, защото привличането на професионалисти от Хасково и Димитровград ще оскъпи услугите и ще ги направи неконкурентни на пазара, а на територията на общината такива кадри липсват.

Основният двигател за развитие на туризма на територията трябва да бъде общината или обединение на заинтересованите страни в туризма. На този етап поради липса на подобни обединения инициатор може да бъде някое от местните НПО-та или някой изявен собственик на туристически обект. Но трябва да се търси партньорство и да се върви към обединение, което трудно ще се реализира на практика, но е необходимо и е важно за общото благо на всички.

Важна за туризма е всяка изградена публична инфраструктура (пътна, ВиК, електро, комуникационна и др.), както и спортна, здравна, социална, развлекателна или с други думи всяка съвременна инфраструктура, която създава удобства и възможности за добър достъп, приятна среда, интересни забавления, информиране, атракции, забележителности и др. е полезна за развитието на туризма.

Пътищата, Интернет, добрата комуникация, електричеството и безпроблемното водоподаване осигурено от ВиК, са все обществени инфраструктури, без които не може да се реализира нито една туристическа дестинация. Тук е важно да се спомене, че са важни спортната, развлекателната и опознавателната инфраструктура. Всички те в единство осигуряват качествено обслужване и комфорта на туриста. Без тях няма положително преживяване

какъвто и туристически обект да бъде посетен, затова усилията на всяка община трябва да са насочени основно към благоустрояване на средата и грижа за задоволяване нуждите на местното население и на гостите от съвременна инфраструктура, отговаряща на техните потребности. За да има устойчив туризъм, трябва да се осигури достъп и до основните исторически и природни обекти, да се изградят поне две екопътеки, които да се използват активно от туристите. Най-подходящите места за това са покрайнините на Долно Черковище (от Интерактивната изложба до Лъвската скала) и до яз. Студен кладенец.

Пътната мрежа трябва да се поддържа редовно в добро състояние, а и все още има не ремонтирани пътни отсечки, каквито са например пътят до с. Тънково и периферните населени места на общината.

В някои села бяха подменени водопроводите, а в други има остра нужда от такава подмяна. Не е завършена канализацията в доста села и няма пречиствателни станции там, където е изградена, или те не са пуснати в експлоатация.

Интернет покритието е доста добро с малки изключения, така че оплаквания на този етап няма.

Основните причини, които възпрепятстват предприемачите да развият успешно бизнеса си са следните:

- Липсва квалифициран персонал;
- Липсват водачи и екскурзоводи;
- Недостатъчен е броят на чуждестранните туристи, които идват основно да наблюдават птиците и рядко отседат на територията за по-дълго време. Необходимо е да се търси възможност тази група туристи да се задържа за по-дълго на територията и да отседа в туристическите бази, а не да се отправя към съседните общини за храна и за нощувки;
- Основният поток от туристи няма големи финансови възможности и не оставя много пари в туристическите и в търговските обекти, намиращи се на територията на общината. Още повече, че липсват местни специалитети и атракции, които да примамват посетителите със специфичните си особености. Липсват и рекламни или други интересни стоки, които също могат да се предлагат на гостите;

- Наличието на продукти от лимец се харесва и предпочита от посетителите, но не се осигуряват постоянно от предлагащия ги земеделски производител;
- Дестинацията е слабо позната, тъй като има недостатъчна реклама на територията на страната. Всеки хотелиер или къща за гости сам рекламира своята база;
- Липсват специфични услуги, които да „гледят“ туриста и да му създават усещане за специално отношение, които да го мотивират да остане или да се върне отново;
- Не се обединяват отделните собственици на обекти, които предлагат различни услуги, за да могат гостите да посетят и друг туристически обект, намиращ се в непосредствена близост. Така туристите не събират много впечатления и не остават дълго на територията. За това създаването на общи интегрирани продукти в бъдеще е задължително за туристическите фирми и за обслужващите туризма местни структури.

Някои от фирмите планират да развиват активно туристическа дейност и през следващите години, но други се ориентират към по-печеливши бизнеси и продават туристическите си обекти. Това е нормално в една пазарна икономика, стига купувачът да използва базата отново за туризъм, а не единствено за собствени нужди.

Като цяло през последните 3-4 години туризмът върви сравнително трудно на територията, въпреки намаленото ДДС и осигурените помощи за електроенергия от страна на държавата. Разбира се за това има обективни външни причини, но като цяло проблемите в туризма възпрепятстват предприемаческата активност и набраната инерция от местните предприемачи силно намалява. Сега трябва да се полагат повече усилия от всички, за да се върне организацията на туристическите услуги на старите си нива. Възможните пътища за това са преди всичко изграждане на партньорства и засилване на проектната активност, а това освен обединяване на индивидуалните активности изисква осведоменост, компетентност, добро планиране и разбирателство със заинтересованите страни от местната общност. Само по този начин ще могат да се използват в максимална степен местните ресурси.

За съжаление на този етап не се използват рационално проектните възможности. Само една трета от участниците в дискусиите са се възползвали от тях до момента и то в предходни планови периоди. През настоящия планов период ще има повече възможности за финансиране, тъй като освен одобрените програми Планът за възстановяване и устойчивост

Проект № BG05SFOP001-2.025-0026 „Партньорството на гражданите с местните власти, предпоставка за прилагането на принципите на прозрачност, откритост и ефективност на публичните политики за устойчиво развитие на територията”, финансиран от Оперативна програма „Добро управление”

създава допълнителни възможности. От друга страна една част от предприемачите се притесняват да се възползват от проектното финансиране, тъй като инфлацията е висока и цените на планираните дейности и услуги бързо се покачват, а одобрението на проектите се бави необосновано дълго, което води до отказ на бенефициентите от одобрени вече проекти. От друга страна интензитетът на Безвъзмездната финансова помощ е недостатъчен (движи се между 50% и 75%), рядко е по-висок и това не е добро решение в новата обстановка, тъй като предприемачите предпочитат да купят оборудване втора ръка, но да не се занимават с голямата проектна документация, с бюрокрацията на тръжните процедури и убийствените изисквания за устойчивост на резултатите. Още повече, че оборудването и строителните дейности често падат и под тези 50% БФП. Обикновено заложените критерии изискват отварянето на нови работни места за срок от 3 до 5 години. В условията на пандемия, икономическа криза и растяща минимална работна заплата това е доста сериозен риск, който не всеки предприемач или земеделски производител е готов да поеме. В подобни случаи подкрепата на местната власт, която съществува, не е от голямо значение за реализацията на дадена туристическа инициатива. Като цяло основната група от заинтересованите страни смята, че общината подкрепя различни туристически инициативи. Друга, макар и малка част от участниците в дискусиите смята, че това не отговаря на истината. Всеки си вади заключение от собствения си опит, който не е еднозначен, а това налага да се обърне внимание на общинското ръководство за прилагането на равнопоставен подход към местните предприемачи и да се отделя повече внимание и грижи за съвместното решаване на техните проблеми.

Разделното събиране на отпадъците се оказва възможност, която основните участници в дискусиите подкрепиха горещо. Те се обърнаха към общинското ръководство с предложението да се разработи подобен проект за цялата община, в който те биха се включили активно. Така постигайки общата цел, всеки отделен предприемач ще бъде улеснен в опита си да приложи на практика разделното събиране на отпадъците, тъй като е доста трудно самостоятелно да ги събира, извозва и предоставя за рециклиране.

На този етап частните предприемачи не са предприемали действия за почистване на замърсени територии в горите, по бреговете на Арда и около водоемите, тъй като не им се е налагало. Общината обаче и част от неправителствените организации са почиствали замърсени терени

от нерегламентирани сметища, в горските райони и около пътищата. Необходимо е по-често да се организират такива инициативи, за да се поддържа чиста околната среда и да се отстраняват своевременно локалните замърсявания в природата. За съжаление частните предприемачи не смятат да организират на този етап подобни инициативи, но биха се включили ако общината организира съвместни дейности за почистване на територията. Препоръчително е в проекта да се предвиди и разработването на инструкции/правила за поддържане чиста природната среда при посещение на туристическите обекти или екологичните пътеки. До момента образувалият се отпадък в туристическите обекти обикновено се почиства от работниците на фирмата. Използват се и някои правила, които обаче не са комплексни, а касаят преди всичко хигиената, която трябва да се поддържа в съответния обект. Важно е тези правила да са разширени и да включват и дейности, осигуряващи икономия на вода и ел. енергия, които до момента не са правени, тъй като изискват сериозни инвестиции. Използва се основно енергоспестяващо осветление. Може като начало да се стартира с правила, регламентиращи икономичното потребление на вода и електроенергия, и успоредно с това да се търсят нови възможности за дълготрайно решаване на проблемите, което включва: саниране, поставяне на лед осветление и използване на алтернативни източници на енергия. Енергийната криза и големият брой програми, финансиращи изграждането на алтернативни енергийни източници, привлече вниманието и интереса на собствениците на хотели и голяма част от тях проявяват интерес към финансирането на подобни проекти. Този интерес трябва да се материализира, за да се намалят разходите и да се освободи финансов ресурс за инвестиции и в други иновации, които да осигурят сигурност и качество на обслужването. Голяма част от участниците смятат да се възползват от подобни програми, за да осигурят енергийната си независимост в максимална степен.

По отношение разходите на вода на този етап няма предприети конкретни инициативи от страна на хотелиерите и ресторантьорите, тъй като нещата стоят малко по-сложно. Подмяната на оборудването в дадения туристически обект изисква финансов ресурс, който рядко може да бъде подкрепен от европейска програма. Смяната на остарелите водопроводи от страна на общината е една добра стъпка в правилната посока, но е необходимо това да се случи в повече населени места на общината. Конкретни организационни мерки за намаляване разхода на водата не са предприемани. Може да се помисли и по този въпрос, но е препоръчително да се

Проект № BG05SFOP001-2.025-0026 „Партньорството на гражданите с местните власти, предпоставка за прилагането на принципите на прозрачност, откритост и ефективност на публичните политики за устойчиво развитие на територията”, финансиран от Оперативна програма „Добро управление”

потърси и експертна помощ, която да подпомогне усилията на хотелиерите и ресторантьорите при прилагането на устойчиви мерки, осигуряващи икономии.

Има НПО на територията на общината, които извършват дейности в подкрепа на туризма, но те са недостатъчни като брой и като инициативи. Важното е, че ги има и че работят по темата. Има и НПО от региона, които инициират или са се включвали в подобни дейности, но през последните 3-4 години и тяхната активност бележи спад в областта на туризма. Читалищата не проявяват активност до момента в областта на туризма и не организират културни събития, надхвърлящи местното им значение. За да се привличат гости на общината, е необходимо организирани празници и културни събития да имат най-малко регионално значение, а финансовите ресурси са ограничени. Всичко това силно затруднява развитието на културния туризъм, който се основава на организирани от местното население празници и фестивали, както и възпроизвеждането на местни обичаи и традиции.

Участниците в дискусиите заявиха, че има нужда от браншова организация в областта на туризма, но интересът към нея е по-принцип и има по-скоро пожелателен характер, тъй като няма кой да се ангажира с нейното създаване и управление. Много важно е това да бъде местен човек, ангажиран с проблемите на туризма, който има авторитет и умения да организира, да обединява и да постига съгласителство и компромиси. На този етап трудно се събират заедно ангажираните с туризъм. Те не обсъждат общите си проблеми, не се координират помежду си и не търсят партньорства дори с общината. Не се включват в подобни сдружения и на регионално или национално ниво. Тук необходимостта от създаване на такава организация се противопоставя на желанието на заинтересованите страни да я създадат. Те като че ли очакват някой от вън да дойде и да ги обедини, което на практика е малко възможно. Те самите не виждат себе си или друг местен предприемач като организатор на подобна дейност. Общинското ръководство трябва да следи, да подпомага, да събира и да мотивира заинтересованите страни, за да може тази липса на желание за партньорство постепенно да бъде преодоляна. Създаването на каквото и да е обединение ще осигури на община Стамболово един истински партньор в усилията за подобряване на средата с цел развитие на туризма на територията.

Интегрираните туристически продукти се създават предимно чрез обединения и работа в мрежа с цел създаване на разнообразни туристически продукти. Развитието на интегриран

туристически продукт в Община Стамболово е обосновано от наличието на забележителни недвижими културно-исторически паметници и уникални природни дадености, които трябва да се представят в единство и чиито качества и разнообразие трябва да бъдат допълнително разработени и популяризирани, за да получат своето заслужено признание.

На този етап се споделят единичен брой туристически услуги между собствениците на туристически обекти. Споделянето е най-често инцидентно и е предизвикано от предпочитанието на даден посетител. В подобни случаи се налага да се потърси другия предприемач, който да осигури търсената стока или услуга. Липсват предварително разработени, утвърдени и обслужвани интегрирани продукти и дестинации, които да предлагат посещения и при други местни производители или собственици на обекти, които предлагат търсената от тях храна или предпочитаните от тях забавления. Трябва да се отбележи, че на този етап няма и голямо разнообразие от атракции, забавления и храни, които да привличат интереса на туристите.

Участниците в дискусиата отчитат факта, че основните заинтересовани страни за устойчиво развитие на туризма са индустрията, местните власти и местната приемаща среда. Те стигнаха до извода, че в туристическата индустрия потенциални партньори могат да бъдат: различните видове атракции, местата за настаняване, ресторантите, туроператорите, магазините и свързаните с туризма и околната среда, сдруженията, земеделските производители и др. Местната приемаща среда може да бъде представлявана от участници като местни жители, общностни групи, местни организации, като МИГ, сдружения и защитници на околната среда. Групата на властите може да се представлява от местната власт и от всички правителствени структури и агенции. Всички подобни структури могат да изграждат и да развиват устойчиви партньорски взаимоотношения.

Участниците в дискусиите бяха категорични, че дори да няма сдружение на заетите в туризма, е особено важно изграждането на мрежа на местно, регионално и национално равнище. Мрежата е важна, защото тя свързва различни заинтересовани страни като туристически предприятия, туристи, национални туристически бюра и различни видове компании, които са пряко или косвено ангажирани с туризма. Респондентите са убедени, че качеството на крайния туристически продукт произтича от широк набор от услуги и продукти, осигурени от различни допълващи се и конкуриращи се предприятия с дейност в областта на туризма. Затова тяхното

Проект № BG05SFOP001-2.025-0026 „Партньорството на гражданите с местните власти, предпоставка за прилагането на принципите на прозрачност, откритост и ефективност на публичните политики за устойчиво развитие на територията”, финансиран от Оперативна програма „Добро управление”

познаване и осигуряването на тясна и постоянна връзка между тях е от особена важност за всеки бизнес и за всяка територия.

Необходимостта от формирането на мрежи и установяването на сътрудничество е още по-съществена в областта на туризма, отколкото при другите индустрии, тъй като туристическите компании са предимно микро- и малки предприятия и разположени в различни точки на определен географски регион, които не отстоят на голямо разстояние един от друг.

Освен това глобализацията води до нарастване на необходимостта туристическите мрежи да станат по-конкурентноспособни. Всичко това изисква да се обединяват усилията преди всичко на местно ниво за постигане на конкурентоспособност чрез прилагането на минимални иновативни подходи, взаимодействие и сътрудничество.

Туристическите мрежи се създават главно поради факта, че заинтересованите страни обикновено са изправени пред проблема с ограничените вътрешни ресурси, което принуждава предприемачите да търсят и други външни ресурси. Един такъв ресурс са мрежите, които са важен източник за подкрепа на предприемачите, който осигурява широк набор от възможности. За да оцелеят на пазара, част от заинтересованите страни са принудени да създават мрежи, тъй като само работата в сътрудничество позволява обмен на ресурси и достъп до определени, по-широки възможности. Мрежите и клъстерите в областта на туризма претърпяват съществено развитие и допринасят с гъвкавост, обмен на полезна маркетингова информация, нововъведения, възможност за навлизане в други мрежи и клъстери на национално равнище и отвъд тези граници, споделяне на ресурсите и трансфер на знания между заинтересованите страни.

Основни предимства на работата в мрежа са:

- Работата в мрежи е полезна за споделянето на идеи и знания;
- Възможно е да откриете полезни практики в бизнеса или показатели за индустрията. Ученето от това, което правят другите, е полезна стратегия за всеки вид бизнес;
- Напълно естествено е работата в мрежа да доведе до създаването на нови възможности. Използването на установени контакти при срещи с хора може да разкрие нови бизнес възможности;

- Често е възможно да намерите решения на проблемите и потребностите в своя бизнес посредством работа в мрежа;
- Възможността за придобиване на повече разпознаваемост е голямото предимство на работата в мрежа. Присъствието на събития на мрежата подобрява личния ви профил и помага представянето ви на вниманието на подходящите хора;
- Възможно е да следите тенденциите в индустрията, както и условията на пазара. Това е от съществено значение за постоянно изменящите се условия в бизнеса.

Пример за местни мрежи са туристическите дестинации. Те могат да бъдат разглеждани като мрежи от свързани частни и обществени организации, които могат да бъдат считани за заинтересовани страни на определена дестинация. Докато туристите възприемат дестинацията като цялостен обект, управлението на една туристическа дестинация всъщност представлява сложна задача, изискваща обединените усилия на заетите с различни видове туристически дейности и туристически услуги.

Най-надеждният начин за преход от индивидуална към съвместна нагласа при встъпване в мрежа е подготвянето на всеки член на екипа за активно участие в динамиката на групата. Сътрудничеството е междуличностен процес, който изисква наличието на поредица от елементи в отношенията между членовете на екипа. Сред тези съществени елементи са:

- Готовност за сътрудничество – ясно разпределяне на ангажиментите и съгласие относно участието на отделните партньори в процеса на сътрудничество. Съвместното определяне на препятствия и разглеждане на проблемите е необходимо в случаите на тяхното възникване. За тази цел работата в екип е от съществено значение. Общите цели на групата превъзхождат личните цели. Концентрацията върху резултатите, които са цел на проекта е от решаващо значение.
- Взаимно доверие – необходимо е да съществува общо споразумение относно методите и целите за изпълнението на проекти или задачи. Не трябва да се продължава работата, докато всички членове на мрежата от туристически предприятия не постигнат споразумение.

- Взаимно уважение – признаване и зачитане на приноса на всички сътрудници. Важна е проявата на уважение, когато то е дължимо. Взаимното уважение обхваща готовността за извинение и способността да прощаваме на другите за грешките им.
- Активна комуникация – осъществяване на открита комуникация в рамките на екипа и споделяне на необходимата информация между неговите членове.

Осъществяването на всичко това изисква наличие на мотивация, формирана от ясното разбиране за необходимостта да се работи в партньорство независимо дали това е мрежа или сдружение. Важно е съответната структура да има общи цели, да е налично желанието за съвместна работа и да са регламентирани конкретни правила за съвместната работа.

Отчитайки всичко това става ясно, че за идентифицираните в проучването заинтересовани страни е особено важно да се обединяват на всички нива на управление, като създават сдружения или изграждат мрежи, но за това е необходима сериозна предварителна подготовка, която да осигури необходимите предпоставки.

По-нататък в анализа са отразени и други препоръки за подобряване развитието на туризма в община Стамболово, които са систематизирани и обобщени.

Отделени са като самостоятелна точка и проблемите и положителните характеристики на територията в областта на туризма, които се очертаха от анкетата и от дискусиите. Те са важни, защото те подпомагат разработването на SWOT анализ, разработването на Стратегия за развитие на устойчив туризъм и рамкират дейностите, съчетаващи екологичните и туристическите специфики в един общ пакет, осигуряващ условия за устойчивото развитие на общината.

3. Основни характеристики на територията в областта на туризма

Глобализацията като процес засегна не само устойчивото развитие на регионално и местно ниво, а предизвика и доста проблеми в областта на туризма, на националните икономики, на институциите и на властта. По този начин се ограничиха възможностите на националните държави и на местните власти в областта на устойчивото развитие на туризма. Глобализацията промени ценностите и мотивите на поведение на отделните туристи, предявявайки към предлаганите услуги изисквания за ново качество и характеристики, които да са необичайни, примамливи, вълнуващи, екзотични, различни от всичко видяно и чуто досега. Съвременните

Проект № BG05SFOP001-2.025-0026 „Партньорството на гражданите с местните власти, предпоставка за прилагането на принципите на прозрачност, откритост и ефективност на публичните политики за устойчиво развитие на територията”, финансиран от Оперативна програма „Добро управление”

туристи търсят обекти и преживявания, които са различни от вече видяното и изживяното, които са близко до природата или се сливат с нея, които показват различното в културите, самобитността на нацията, и то при достатъчно високо ниво на обслужване. Ето защо заинтересованите страни трябва да следят и добре да познават националните и световните тенденции в туризма, към които да се стремят, да отчитат обективно местното развитие, за да могат да го мониторират и направляват, отчитайки наличните местни ресурси. За да са адекватни действията на местната власт по отношение на планирането и развитието на туризма, тя трябва да изследва средата и да познава характеристиките на съответната територия. Особен акцент в проучванията трябва да се поставя върху идентифицирането на проблемите и търсенето на решения за тяхното преодоляване. Само по този начин общинското ръководство и местната общност ще могат да планират адекватно, да мониторират компетентно и да насочват развитието на туризма според регистрираната ситуация и постигнатите резултати.

3.1. Проблеми и възможни решения при развитието на туризма

За община Стамболово, която разчита основно на природните си ресурси, е важно да се отчете фактът, че **развитието на туризма с някои свои аспекти натоварва природните системи.** За да се предотврати подобно негативно явление, трябва да се работи в бъдеще за устойчиво и хармонично развитие на туризма на територията. Такова природосъобразно развитие на туристическите услуги осигурява поддържане на живота на биологичните видове в цялото им многообразие. Устойчивото развитие има за цел защита на околната среда, постигане на социално равенство и качество на живота, осигуряване на културно разнообразие, динамична и жизнена икономика, която предоставя работни места и осигурява просперитет за всички. Необходимостта от приложението на концепцията за устойчиво развитие в туризма се обосновава с мащабното разпространение на негативните последици от масовия туризъм, свързани с:

- необоснована концентрация на туристически потоци, която изтощава туристическите ресурси, унищожава културно-историческото наследство и създава екологичен дисбаланс;

- намаляващите икономически ефекти поради проблеми в удовлетворяването на туристическите потребности, в резултат на нарастващи разходи за осигуряване на качествени продукти и обслужване;
- нарастващи отрицателни социокултурни въздействия върху ценностната система, бита и материалната култура на населението в районите, приемащи туристи;
- отрицателно отношение на посетителите към стандартизирани туристически продукти за масово потребление, предлагани в курортите, и промяна в ценностната система на туристите, поради нежеланието им да бъдат възприемани единствено като потребителски единици - източници на приходи.

Туристическата дейност има съществено влияние върху устойчивото развитие, което се определя от мащаба на туристическия бизнес и неговата роля и значение за местната икономика, заетостта и доходите. Важни за устойчивото развитие са взаимодействията на туризма с околната среда и обществените структури. Причинно-следствените връзки се дължат на неговата уникална зависимост от: качеството на околната среда, културните особености и социалните модели на взаимодействие, сигурността и благоденствието на местните общности. Ролята на туризма е двойка: от една страна, ако е лошо планиран или свръх-развит, може да увреди и разруши тези специални качества, които са приоритет за устойчивото развитие. От друга страна, туризмът е движещата сила, която активизира тяхното съхранение и насърчаване по два основни начина:

- пряко, чрез повишаване на информираността и приходите за стимулиране на устойчивостта;
- косвено, чрез създаване на икономически стимули за осигуряване на подкрепа и от други дейности.

За да се преодоляват възможностите за натоварване на околната среда при развитието на туризма на една територия, трябва да се прилага неговата устойчива форма. За това трябва добре да се познава **устойчивият туризъм**, който представлява „внимателно отношение и зачитане на потребностите едновременно на местното население и на посетителите, културно-историческото наследство и околната среда”. За развитието му през 1995 г. е приета Харта за устойчив туризъм с 18 принципа (основни правила), по-важните от които са:

Проект № BG05SFOP001-2.025-0026 „Партньорството на гражданите с местните власти, предпоставка за прилагането на принципите на прозрачност, откритост и ефективност на публичните политики за устойчиво развитие на територията”, финансиран от Оперативна програма „Добро управление”

- планиране и управление на туризма, за да се гарантира опазване на ресурсите, които са в основата на неговото развитие, базирано на специфични критерии за устойчивост;
- съхраняване и поддържане на природния и културния потенциал на дестинациите, в т.ч. и в защитените територии;
- интегриране на туризма в средата (природна, социална, културна), в която се развива без да създава повече неблагоприятни последици, отколкото тя може да понесе;
- контролиране на косвените и индуцираните ефекти с цел избягване на отрицателните въздействия върху културно-историческото наследство и традиционното поведение на местните жители;
- разработване на проекти и стратегии за туристическо развитие, в които приоритетни цели са опазване на ресурсите, удовлетвореност на потребностите на посетителите и местното население;
- интегриране на туризма в местната икономика и балансирано развитие на основата на нейните потенциални възможности;
- коопериране, сдружаване и подпомагане на участниците (публични и частни) в процеса на устойчиво развитие на всички равнища и др.

Принципите от Хартата определят същността на устойчивия туризъм и по-важните насоки за тяхната реализация. Целта на водещите правила за устойчивост на туристическата дейност е: пренасочване на мотивацията на субектите в туристическата система - туристически бизнес, обществени и частни институции, организации, местно население и посетители, от краткотрайния икономически интерес към дълготрайния положителен ефект.

Туризмът изисква местните екосистеми да бъдат съхранени. Тогава той наистина би бил екологосъобразен, а неговото развитие – устойчиво. За да отговори на изискванията за устойчивост, развитието на туризма в община Стамболово трябва да се осъществява така, че да не изтощава под жизнестойчивите им прагове местните екологични системи и да позволява самовъзстановяването им. Туризмът има потенциал и възможности да решава не само икономически проблеми. Ако се разсъждава стратегически, би трябвало да се инвестира

не само в хотели и инфраструктура, но и в опазването на екологичните системи, културното и историческото наследство на територията.

За регулиране на хотелиерската и туроператорската дейност в съответствие с принципите за устойчивост са разработени и утвърдени Глобални критерии за устойчиво развитие на туризма, общо 37 броя, разпределени в четири основни групи. Глобалните критерии показват положителните ефекти и въздействия, които трябва да се постигнат при изпълнение на принципите за устойчив туризъм. На тяхна основа и в съответствие с влиянията на туризма са разработени съответните индикатори за устойчиво туристическо развитие, които показват начина на измерване на постигнатите резултати при съблюдаване на глобалните критерии. Количествените и качествените индикатори (общо 60 бр.) отчитат местната специфика на туристическо развитие и се обособяват в три основни направления:

- **екологични (37 бр.)** – свързани с околната среда. Разпределени в 6 подгрупи (водоснабдяване и водоползване, събиране и третиране на твърди отпадъци, използване на електроенергия, състояние на атмосферата и застрояване, биоразнообразие и защитени територии, поеман капацитет на туристическите ресурси);
- **социокултурни (12 бр.)** – установяват наличието на ограничения и степента на използване на местните туристически обекти. Отчитат нивото на медицинско обслужване на местното население и туристите, нивото на престъпност, генерираната заетост в резултат на туристическото развитие, не категоризираните обекти и др.;
- **икономически (11 бр.)** – изследват дела на туризма в местната икономика, привлечените инвестиции в туристически проекти (реализирани проекти), генерираната туристическа такса, публичните разходи за развитие на туризма и др. Отчитат и степента на туристическо развитие като резултат от предварително целенасочено планиране.

В контекста на устойчивото развитие туризмът е инструмент за подпомагане и насърчаване възстановяването и икономическото развитие чрез повишаване качеството на живот на посетителите и рецептивните общности. Формирането на баланс между благоденствието на туристите, местните жители и околната среда, чрез намаляване на конфликтите и признаване

на взаимната зависимост и обусловеност, изисква специфичен подход за управление на дестинациите. Глобалните критерии и индикаторите могат да се използват като основа за разработване на системи за оценка и сертифициране на устойчивото и природосъобразно туристическо развитие.

При увеличаване на туристите в общината трябва да се вземе под внимание транспортът и нанасяните от него замърсявания. Местните екосистеми също се натоварват поради отклоняване на земеделски земи за инфраструктурни проекти, строителството на хотели, увеличеното количество питейна вода, нарастването на количеството на битовите отпадъци и т.н. Същевременно туристическата индустрия създава работни места, което допринася за преодоляване на много от парадоксите на съвременното развитие. Чрез развитието на туризма се удава възможността икономиката и екологията да бъдат тясно интегрирани, което трябва да се отчита от предприемачите при извършване на туристическите дейности и услугите и да се прилага успешно тази възможност в практиката.

Туризмът се съчетава с ползването на природен ресурс – речната и язовирната вода, планинските гори, лова и риболова, екстремните спортове в природни условия и др. Бизнесът в туризма дължи своите успехи в голяма степен на този ресурс и затова не трябва да е безразличен, а икономически ангажиран с опазването и възпроизводството на местните екосистеми.

Устойчивото развитие на туризма изисква управление не само на човешки, физически и финансов капитал, но също и на екологични активи, които не са заменими, не са и неограничени, и без които приложението на останалите би изгубило смисъла си. За това е особено важно да се търси решаване на проблемите при взаимодействието между околната среда и туризма. За целта внедряването на системите за управление на околната среда на основата на EN ISO 9001 и EN ISO 14001 би подобрила екологичната политика на фирмите в туристическия бизнес и би повишило резултатността спрямо околната среда. Екосертификатите в туризма са възможност за туристическия бизнес да докаже, че е постигнал някаква хармония с околната среда. Така например общоевропейската екомаркировка т.нар. Маргаритка се дава на хотели, които са изпълнили определени изисквания за екологично настаняване.

Не на последно място развитието на туризма като отрасъл трябва да се разглежда и като система, чиято устойчивост се преценява и на основа на хоризонталните и вертикалните му връзки с останалите системи в общинската и националната икономика.

През последните години туризмът се утвърждава като работещ и развиващ се отрасъл, в резултат на което той придобива все по-голямо значение за социално-икономическото развитие на община Стамболово. Туризмът, заедно с услугите и високите технологии се очертават като приоритети на държавното и политическо стимулиране, от гледна точка на оформянето им като ниша за инвестиции. В този смисъл акцентът следва да се насочи основно към алтернативния туризъм.

Какви са проблемите, възпрепятстващи туризма и неговото развитие на територията на община Стамболово, може да се проследи от получените резултати в изследването.

Трябва да подчертаем, че един от важните проблеми в областта на туризма в община Стамболово е липсата на обединения, които да осигурят необходимата координация и комуникация между заинтересованите страни на територията на общината.

Все още е недостатъчно и качеството на обслужването, което се дължи основно на липсата на квалифицирани кадри, които са носители на по-качествени туристически услуги. Въобще въпросът с кадровата обезпеченост не стои добре. Конкурентността е силно зависима от хората, от техните знания, умения, трудови навици и поведение. Фирмите успяват да усъвършенстват технологиите и продукта, да увеличават печалбите си главно чрез хората. Единствено човешките ресурси са тези, които съединяват материалните, финансовите и информационните ресурси в продукта. Те са тези, които произвеждат продукта, планират, организират и контролират процесите. За съжаление значително изостава проблемът за комплексната образователна и квалификационна подготовка на работещите в отрасъла, въпреки наличието на професионални паралелки в общината и в гр. Хасково.

Ниското заплащане на персонала е другата причина за нестабилността на трудовия пазар. Липсата на устойчивост на туристическите посещения затруднява поддържането на постоянен (сигурен) икономически статус на работната сила и осигуряването на непрекъснати, равномерно разпределени месечни доходи. Краткосрочното наемане на работниците

увеличава разходите на туристическите фирми за обучение на персонала, за да се поддържа качеството на туристическите продукти и стандартите на обслужване.

По отношение на устойчивото развитие на туризма в общината могат да се открият следните проблеми:

- Моноструктурно развитие на отрасъла – при него насочеността на местният туризъм е все още основно към традиционния масов туризъм – място за отдих, използване на басейн и възможност за разходки в околността, а в някои случаи и риболов. Подобно развитие не съответства на природните, историческите и културните дадености на общината и затруднява тяхното пълноценно използване.
- Дори развитието на селския туризъм на този етап е съвсем слабо застъпен. Малък е делът и на туристическите обекти, които организират екскурзии на своите гости в други части на общината или до съседните общини. Не се предлагат услуги, свързани с местните обичаи и традиции като участие в обичаи, събори, дегустация на вина, вечер на родопската кухня, посещения на селски дом, организиране на лов, риболов, поднасяне на местна храна, осигуряване на биопродукти и други. Целесъобразно е разнообразяването и увеличаването на предлаганите допълнителни услуги към основния туристически продукт, за да се увеличи неговата конкурентоспособност в дългосрочен план, тъй като тези услуги съдействат за по-приятния и ползотворен престой на туристите на територията.
- Липсата на сериозни инвестиции в туристическия бранш през последните 5 години са сериозен проблем за развитието на туризма и причините за това са комплексни. Високият риск от неусвояване на ресурсите, в т.ч. и туристическите се дължи основно на Ковид пандемията, на енергийната криза, на войната в Украйна, на липсата на финансиране на туристическите дейности от ПРСР, от трудностите при получаване на кредити и др.
- Екотуризмът е развит в недостатъчна степен и задължително трябва да се стимулира и развива, но неговото разрастване трябва да бъде съпроводено и с предприемането на конкретни мерки, тъй като има опасност да се увреди природната среда и да се

предизвикат различни отрицателни краткосрочни и дългосрочни ефекти, които могат да се обособят в следните области:

- замърсяване на екопътеките, водите и местообитанията при липсата на ясни правила и тяхното спазване от страна на туристите;
- увреждане на флората и фауната – намаляване видовото разнообразие и нивата на възпроизводство. Туристическото присъствие понякога води до промяна на хабитатите, до нарушаване начините на хранене на животните и безпокойство при отглеждането на малките. Въздействията зависят от интензивността на туристическото присъствие, издръжливостта на видовете и адаптацията им спрямо нашествието на туристи.
- унищожаване на природните дадености и селскостопански земи – конкуренцията на ресурсите и сблъсъка на интереси при разрастване на хотелските комплекси или изграждането на някои инфраструктурни обекти може да доведе до увреждане на природните дадености и до влошаване на средата. Най-често срещани са конфликтът със земята, отнемането на плодородни територии за строеж на туристически комплекси или паркове за ВЕИ, осигуряващи енергия за хотелските бази и др. От друга страна някои туристически обекти могат да бъдат изградени на бреговете на реките или в чашките на язовирите, което нарушава ландшафта и влошава оттока на реките. Изграждането на ТЕЦ-ове по реките също заплашва биоразнообразието на територията. Увеличената експлоатация и разрастването на броя на кариерите от друга страна води до запрашване, висок шум и нарушен ландшафт, което влошава условията за развитие на туризма в общината и води до деградация на пейзажа. На този етап на територията на общината основна заплаха са действащите кариери.

От представената информация става ясно, че туризмът е силно зависим от природната среда. Съществуването им в симбиоза и хармонично развитие в стратегически аспект зависи от организирането им по начин, по който туристическата индустрия и природната среда използват положителните ефекти от взаимодействията си като взаимно се подпомагат и допълват.

Проект № BG05SFOP001-2.025-0026 „Партньорството на гражданите с местните власти, предпоставка за прилагането на принципите на прозрачност, откритост и ефективност на публичните политики за устойчиво развитие на територията”, финансиран от Оперативна програма „Добро управление”

Не трябва да се пренебрегва и липсата на проектна активност от страна на всички местни предприемачи, която да осигури нови инвестиции в туристическата инфраструктура и туристическите услуги.

Липсата на единна, масирана и професионално разработена реклама от страна на общината като целогодишна туристическа дестинация допълнително затруднява предлагащите туристически услуги на територията. А тя може да се използва ефективно на първо време в съседните страни – Турция и Гърция. За целта е необходимо задълбочено представяне на общината, както като цяло, така и на регионално равнище. Ролята на общината следва да бъде като на организатор на частния бизнес в процеса на финансиране на общинската туристическа реклама и източник на обновяване на обществената инфраструктура. Налага се виждането, че рекламата може да бъде ефективна само ако е обща за общината като дестинация. Всяка реклама на отделен туристически обект, колкото и да е активна не може да осигури търсеното разнообразие от туристите. А от общата реклама на туризма като дестинация печелят всички – от собствениците на хотели и къщи за гости до земеделските производители и ресторантьорите.

Качеството на инфраструктурата се явява сериозна предпоставка за привлекателността на туристическите обекти. В общината като цяло пътната инфраструктура е сравнително добра. Има малки участъци, които не са в добро техническо състояние. Пътищата на която и да е територия са едно от основните неща, които се преценяват от туриста. Ето защо, те трябва да бъдат добре обозначени, чисти и безопасни. Обозначенията обаче не са достатъчно добри и там трябва да се предприемат конкретни действия, като се поставят повече табла и табели на възловите места.

Липсва достъп до основните културно-исторически обекти. Не се поддържат и изградените екопътеки, както и не се обновяват с по-добра инфраструктура.

Интерактивната изложба „Биоразнообразието в долината на Арда“ не се поддържа и не се обслужва от екскурзоводи и водачи.

Проблем е и общата инфраструктура, свързана с изграждането на тротоари и градинки в различните населени места. Липсата на достатъчно облагородена публична инфраструктура също отблъсква туристите.

Няма изградена и съвременна туристическа инфраструктура, която да осигурява на туристите възможности за спорт, развлечения и забава.

Друг проблем на инфраструктурата е материално-техническата база на хотелите и къщите за гости, която не винаги се намира в добро състояние. Освен това не всички туристически обекти са категоризирани в съответствие със Закона за туризма и другите нормативни актове.

Ограничено е и използването на съвременните информационни технологии и свързването им в общински, регионални и национални мрежи. Мобилното телефонно покритие е с променливо качество особено в периферните райони на общината.

Интернет мрежата е с доста добро качество, което е особено важно за съвременния турист. Въпреки това липсва връзка между различните хотелски системи.

Обявената в световен мащаб пандемия от COVID-19 промени плановете на туристите за отдых и наложи нов тип поведение при планиране на почивките. Елементът на риска, който се поема при пътуване, в голяма степен влияе при избора на място за почивка и тип туризъм. В този случай такова спокойно място с по-малки възможности за контакт с много хора каквото е община Стамболово са предпочитани от една част от туристите.

За да се привлекат и задържат висококатегорийни западни туристи на територията на общината, е необходимо да се обърне по-сериозно внимание на западните туристи, които се интересуват главно от биоразнообразието и от наблюдението на птици. Такива туристи не търсят ниската цена, а възможността да наблюдават биологичните видове в естествените им хабитати, добрата и екологична храна, доброто обслужване и условия за истинско преживяване сред природата, което да остане незабравимо. Тук основният проблем е липсата на компетентни и оборудвани с необходимата техника водачи. Освен това непознатата дестинация и конкуренцията на пазара предопределя община Стамболово на този етап да остане по-непознато място за екотуризъм и главно за наблюдение на птици от община Маджарово.

Община Стамболово може да бъде интересна за туристите освен с екологичен и със селски туризъм и с културни забележителности или с места за забавления, които местните хора могат да изградят и да предлагат на посетителите. Затова е целесъобразно усилията да се насочат и към селския и културния туризъм, винения туризъм, био туризма, спа туризма, геотуризма,

семинарния туризъм, пещерния туризъм, ловния туризъм и други алтернативни видове туризъм, които да разнообразяват, да привличат и да задържат гостите на общината за дълго време на нейната територия.

3.2. Наличие на местни и други ресурси за развитие на туризма

Туристическите ресурси са основните и второстепенни обекти и явления в определена дестинация, които привличат туристическите потоци, затова тяхното идентифициране, опазване и ефективно използване е доста важно за развитието на всеки туризъм за определена територия. Обектът е това, към което е насочена туристическата дейност на човека и може да бъде природен, антропогенен или друг вид. Явлението е външната форма, в която се проявява същността на нещо или отделен факт, положение, събитие, случай. Съвкупността от тези обекти и явления, които могат да станат атрактивни при дадени условия, се определят като запаси или като туристически ресурси в резерв. Онези обекти и явления, които са придобили туристическа популярност и привличат масови потоци от туристи, образуват туристическия ресурсен фонд. За неговото изграждане и развитие са вложени значителни финансови и материални средства и овеществен труд.

Туристическите ресурси се класифицират условно в две големи групи: природни и антропогенни туристически ресурси. В практиката на стопанския туризъм се получава в повечето случаи комплексен туристически продукт, който съдържа двата типа ресурси. Водещ е единият и другият в зависимост от конкретните условия за туристическата дестинация. На територията на община Стамболово съществуват и двата вида типа ресурси.

Превръщането на природните или антропогенните (създадени от човека) обекти и явления в туристически ресурси е процес с различна продължителност и ефективност. Независимо за кой вид се отнася, усвояването на туристическите ресурси трябва да е съобразено с основните принципи за използване на ресурсите: икономическа необходимост и обосновааност, социална необходимост, техническа изпълнимост и кумулативна ефективност.

Туристическите ресурси са неотменима част от реализационните условия и фактори, определящи развитието на туризма.

Онези туристически ресурси, които оказват възстановителен (рекреативен) и оздравителен (в т.ч. и рехабилитационен) ефект върху туристите главно чрез природните фактори, се

определят като природни рекреационни ресурси. Такива ресурси има в достатъчна степен на територията на община Стамболово. Важно е да се знае, че постигането на рекреативния ефект чрез природната среда изисква по-дълго пребиваване на туристите сред нея.

Природната среда включва компонентите: релеф, климат, води, биогенни ресурси (флора и фауна) и почви. Само онези техни елементи и особености, които притежават туристическа привлекателност, се отнасят към рекреационните ресурси.

Под геоморфоложки туристически ресурси се разбират онези форми на релефа, които притежават атрактивни свойства и могат да привлекат туристите. Измежду многообразието от релефни форми по земната повърхност значение за туризма в община Стамболово имат: хълмистата част на Източни Родопи, пещерите, които се намират в голямо количество, но за съжаление не всички са проучени, пропастите и каньоните, скалните ниши и скалните образувания, меандрите в коритото на Арда и други местни забележителности.

Пещерите са голяма туристическа атракция като елементи на релефа. Най-посещавани са пещерите, в които са запазени пещерните образувания сталактити, сталагмити и сталактони, драперии, езера, водопади. За съжаление такива на територията на община Стамболово не са открити, но в съществуващите пещери има богато биологично разнообразие и доста красиви форми, които също са привлекателни за туристите и спелеолозите. Наложително е тяхното привличане и подробно проучване.

Меандрите на река Арда си заслужават човек да пропътува стотици километри само заради един миг пред тази гледка, защото е неповторима и е поредното доказателство, че по-велик художник от природата няма. Думата „меандър” значи завой, а пътят на Арда в България е осеян с такива.

Арда е смятаната за най-красивата река, пресичаща територията на България. Извират от връх Ардин в Родопите, тя се влива в гръцката част на Марица, а пътят ѝ до южната ни съседка е изпълнен с криволичещи завойи. Водите на Арда изминават цели 250 километра, от които почти няма метър без нереална красота.

Към пропастите подчертан интерес проявяват любителите на спелеологията. Някои скални образувания, които има край селата Пчелари и Рабово, около язовир Студен кладенец и на други места, позволяват да се привличат любители на спортното катерене и алпинизма.

Разчленеността на бреговата линия на язовир Студен кладенец и на речните брегове наред с благоприятния климат и достъпност е определящ фактор за развитието на туризма. Силно разчленената брегова линия изобилства от красиви заливи и заливчета с удобни плажово-дюнни ивици за плажен туризъм. Наличието пък на скалисти участъци с подводни ниши е голяма атракция за подводния риболов.

Хидроложките туристически ресурси са едни от определящите за дадена дестинация, защото най-големият дял от туристопотоците са насочени към водните басейни. Къпането, комбинирано със слънчеви бани, действа стимулиращо на отделни функции на организма и има общ оздравителен ефект. Практикуваните водни спортове също имат рекреативен ефект. Те могат да бъдат много и да са различни, според възможностите на местните предприемачи и изискванията на туристите.

Хидрографските туристически ресурси на територията са: язовири и реки. Реките имат голямо полифункционално значение за развитието на туризма. Те са много подходящи за масова рекреация не само от страна на туристите, но и на хората от населените места, разположени по тяхното течение. Освен къпане в тях се практикуват и някои водни спортове, риболов и често при краткотрайните форми на туризъм се използват и за психофизично възстановяване.

Растителността и животинският свят имат своето място за развитието на туризма. Те представляват необходим елемент в много туристически дестинации. Растителността освен декоративната си функция предлага и рекреативни възможности, като пречиства въздуха, отделя фитонциди с лечебен ефект и служи като местообитание на животинския свят. Известно е, че 1 м² зелена растителност поема около 12 м³ въглероден диоксид и отделя кислород. Тук особена роля имат горите, които също укрепват здравето на хората.

Разнообразният релеф, съчетан с различните климатични влияния от континента и Средиземноморието, обуславят района на Източни Родопи като един от най-богатите на биоразнообразие в Европа. В Източни Родопи в т.ч. и в община Стамболово се срещат видове, характерни за флората както на Европа и Средиземноморието, така и на Анатолия и Кавказ.

Досега са открити близо 2000 вида висши растения, като от тях 37 са балкански ендемити, т.е. се срещат само на Балканския полуостров, 22 са български ендемити и са разпространени само в България, а юрушкият лопен (*Verbascum juruk*) се среща само в Източните Родопи. Над 20

са растенията реликти, които са оцелели и достигнали до нас от далечни времена. Сред тях са родопският силивряк (*Haberlea rhodopensis*) и родопската горска майка (*Lathraea rodopaea*).

Едно от най-редките растения – тракийски клин (*Astracantha thracica* L.), се намира в Защитената местност „Находище на тракийски клин” – с. Вденци. Видът е вписан в Червената книга на България и е защитен от Закона за биологичното разнообразие. Тракийският клин е един от най-редките видове в българската флора. Представява бодлив храст, който се отнася към сем. Бобови. Расте върху каменисти склонове и сипеи с варовита, по-рядко силикатна, скална основа.

Друг защитен вид е родопският силивряк (*Haberlea rhodopensis* или родопска хаберлея). Той е представител на семейство Силиврякови (*Gesneriaceae*). Това е балкански ендемит, защитен реликтен вид. Известен е със своята продължителна анабиотична сухоустойчивост, известно също като "възкръсващо растение" или цветето на Орфей. През 1835 г. когато Имре Фривалдски описва растението и го съобщава като ново за науката, за находището му отбелязва "Румелия, планината Родопи".

Животинският свят е също доста богат и подходящ за наблюдение от страна на природолюбители, за организиране на лов и риболов. Понастоящем като самостоятелни ресурси за туризма могат да се отделят застрашените биологични видове, ловът и риболовът. За тази цел е важно да се създадат специални туристически зони за ловен и риболовен туризъм. У нас те се наричат ловни стопанства. В тях обект на лов са: елени, сърни, диви свине, мечки, зайци, фазани и друг дивеч. В община Стамболово липсват такива ловни стопанства, но ако се развива ловен туризъм, той трябва да е локализиран на територии, които се намират извън защитените зони и защитените територии. Тук трябва да се търси и съдействието на ловните дружинки, за да се предприемат мерки и за опазване на дивеча. Разселването на елени на територията на Източните Родопи се приема доста положително от участниците в дискусиите. Антропогенните туристически ресурси имат две съществени функции - привличат туристите, обогатяват културата и им действат емоционално по време на техния престой в дадената дестинация. На територията на общината те могат да бъдат разделени на следните категории:

- историко - археологически паметници;

Проект № BG05SFOP001-2.025-0026 „Партньорството на гражданите с местните власти, предпоставка за прилагането на принципите на прозрачност, откритост и ефективност на публичните политики за устойчиво развитие на територията”, финансиран от Оперативна програма „Добро управление”

- *културно - етнографски обекти;*
- *религиозни обекти и прояви;*
- *конференции, спортни и други прояви.*

Историко-археологическите и архитектурните паметници представляват специфични туристически обекти. На територията на общината тези паметници са главно тракийско наследство. Археологически паметници от средните векове и от съвременния период до този момент липсват. Необходимо е да продължат проучванията и археологическите разкопки на някои от знаковите места, за които има индикация за сериозни бъдещи открития.

В долината на река Арда в района на селата Пчелари и Долно Черковище е наситено с археологически обекти - тук е най-голямото средоточие на изсечени в скалите тракийски гробни паметници в Източните Родопи. Регистрирани са 10 скални гробници, а стотици трапецовидни ниши са изсечени в отвесните скали, издигащи се на двата бряга на Арда. Обединяващ център на този комплекс е тракийското светилище в местността Аул кая при Долно Черковище, разположено около изявена скала с причудлива форма, напомняща полегнало животно.

Уникалният паметник е проучен от доцент Георги Нехризов от Националния археологически музей към БАН. Разкопките доказват, че върху скалната площадка са провеждани обредни практики. Открити са глинени олтари, върху които са извършвани ритуални жертвоприношения, както и разнообразни дарове. Светилището е функционирано активно през късната бронзова епоха (XV-XI в. пр.Хр.). В подножието на хълма е разположен тракийски обект, най-вероятно светилище, в което са разкрити структури и материали от ранната желязна епоха (X-VI в. пр.Хр.).

Некрополът от четири скални гробници е открит и проучен още през 1989 г. Всички гробници са от един тип - имат трапецовидни камери с отвор отгоре, страничен вход и отворено преддверие. В двете най-добре съхранени са открити следи от погребение - части от човешки скелет, керамични съдове и накити. Тези находки дават основание използването на некропола да се постави в хронологическите рамки IX-VIII в. пр. Хр. Това е единственият пример за откриване на останки от погребение в известните досега около 50 скални гробници в Източните Родопи.

Некрополът от четири скални гробници в местността Хамбар кая е открит от Борис Колев, краевед от Хасково. Състои се от четири скални гробници, от които сега частично са запазени три. Те имат трапецовидни камери с отвор отгоре, страничен вход и отворено преддверие. На югоизточната отвесна страна на скалата над естествена пещера са изсечени трапецовидни ниши.

Масивът от трапецовидни ниши "Кован кая" е един от най-големите комплекси от изсечени в скала трапецовидни ниши в Източните Родопи. Скалните ниши, чийто брой надвишава 100, са ориентирани най-вече на юг и югоизток, но има и обърнати на запад и северозапад. Освен вертикално разположените трапецовидни ниши тук може да се видят и хоризонтални правоъгълни. Такива трапецовидни ниши има и в землището на с. Бял кладенец и една нища в с. Кралево.

На около 2 км южно от село Пчелари се намират различни белезникави изветряли скали. На скалата Ак кая, на около 10 м под най-високата ѝ точка, се вижда трапецовидният отвор на тракийската гробница "Кара Ин". Отворът ѝ (входът е с трапецовидна форма) се намира на югозапад на 700 - 800 м северно от река Арда. Гробницата представлява камера с почти трапецовидна форма на плана, с дължина 2.40 м и ширина на страните 1.80 и 2.30 м. Височината е 1.80 м а при входа достига до 1.95 м. По средата на тавана е издълбан плитък купол. Подът на гробницата е равен, ъглите са заоблени.

В културно-етнографските обекти са събрани, проучени и експонирани множество предмети, които дават представа за културното развитие на хората от региона. Такива обекти са музеите, галериите, панорамите и библиотеките. В Стамболово в читалището на с. Жълти бряг има създадена етнографска изложба, която не е поддържана, лошо е съхранявана и не може да бъде представяна в такова състояние.

През последните десетилетия редица религиозни обекти и прояви привличат все по-големи туристопотоци и нарастващ брой поклонници. Големият брой религиозни храмове, като църкви, параклиси, джамии и тюрбета, са добра база за развитие на религиозния туризъм на територията на общината. Проблем е лошото поддържане на църквите и липсата църковни служби в тях. В джамиите се организират редовно молитви.

Провеждането на конферентни, спортни и други прояви включва туристите, пътуващи за участие в конференции, семинари, спортни състезания или в провеждането на фирмен тиймбилдинг. Местните туристически бази са особено подходящи за такъв семинарен/конферентен туризъм, който осигурява възможност за спокойно провеждане на занятията. През последните десетилетия значително се разшири и пазара на пътуванията за наблюдаване на регулярно провежданите спортни лагери, състезания и игри на открито, които обаче изискват съвременна и добре поддържана спортна база, каквата в момента липсва.

Наличието на благоприятни условия и ресурси за развитие на туризма намиращи се на регионално и национално равнище също са важни за всеки предприемач на територията. По-важните от тях са:

- Облекчаването на достъпа за туристическия бизнес до кредити, гарантирани от Българската банка за развитие и от някои други търговски банки;
- Хилядолетната българска история и наличието на множество културни паметници и археологически находки в региона я правят подходяща за развитието на регионален културен туризъм;
- Мекият климат, богатото биоразнообразие и отличните природни дадености могат да задържат местните и чуждестранни туристи за дълго време на територията на Източни Родопи и Сакар;
- Наличието на положителни нагласи от страна на населението към развитието на туризма, намалената ставка ДДС и формирането на очаквания туризъм да бъде подпомаган от страна на държавата, мотивира в известна степен частните предприемачи да се ориентират и да инвестират в развитието на туризма;
- Новите възможности за проектно финансиране през този програмен период засилват интереса на частните предприемачи към туризма и туристическите услуги, които да се развият в региона.

Заклучение:

Тук могат да се направят следните важни изводи: 1) Основната част от развитието на туризма в община Стамболово е продукт на околната среда и едновременно с това той е и голяма нейна

заплаха, затова трябва развитието на туризма и опазването на околната среда да се планират и контролират успоредно; 2) Негативните екологични последици от туристическата дейност дават отражение на екологичното равновесие и на съседни и на по-отдалечените райони, затова трябва да се организират и надобщински и трансгранични инициативи, които да развиват туризма и да подобряват екологичната среда; 3) има изградени механизми и положителни практики, с които да се засили положителният ефект, които туризмът може да оказва върху околната среда, но туристическият бизнес трябва още да допринася и да инвестира в инфраструктура, за да може да го максимализира; 4) държавата в партньорство с общината имат ключова роля при регулиране взаимодействието между туризма и околната среда, затова взаимодействието по вертикала също трябва да се осъществява активно и ефективно.

Източници на информация:

https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Tourism_statistics_at_regional_level

<https://ec.europa.eu/eurostat/portal/page/portal/tourism/methodology>

https://ec.europa.eu/eurostat/cache/metadata/en/tour_occ_esms.htm

https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Tourism_statistics/bg&oldid=87103

https://www.tourism.government.bg/sites/tourism.government.bg/files/uploads/2019_gg/produktov_analiz_-_kulturen_turizam.pdf

<https://bg.warbletoncouncil.org/tipos-de-turismo-3127>

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/PDF/?uri=CELEX:52015IR6648&from=CS>

<https://opic.bg/opik/nov-programen-period-2021-2027-g>

[https://www.researchgate.net/profile/Velina-](https://www.researchgate.net/profile/Velina-Kazandzhieva/publication/328860612_Glava_peta_PROBLEMI_I_KONFLIKTI_V_SVREMENNIA_TURIZM/links/5be72f93a6fdcc3a8dcc2784/Glava-peta-PROBLEMI-I-KONFLIKTI-V-SVREMENNIA-TURIZM.pdf)

[Kazandzhieva/publication/328860612_Glava_peta_PROBLEMI_I_KONFLIKTI_V_SVREMENNIA_TURIZM/links/5be72f93a6fdcc3a8dcc2784/Glava-peta-PROBLEMI-I-KONFLIKTI-V-SVREMENNIA-TURIZM.pdf](https://www.researchgate.net/profile/Velina-Kazandzhieva/publication/328860612_Glava_peta_PROBLEMI_I_KONFLIKTI_V_SVREMENNIA_TURIZM/links/5be72f93a6fdcc3a8dcc2784/Glava-peta-PROBLEMI-I-KONFLIKTI-V-SVREMENNIA-TURIZM.pdf)

https://gradat.bg/news/2007/10/27/391610_prouchvat_unikalni_skalni_grobnici_v_stambolovo